

A tartalomról:

Prof. Donath Gyula: A Szentföld a zsidóké — Somlyó Zoltán: Hagyjátok őt, a világ zsidóját!... (Vers) — Somlyó Zoltán: Őszi vers (Vers) — Dr Herskovits Fábán (Róma): A „Dibuk“ Rómában — Barát Endre: Péntek-esti emlék (Vers) — Bálint Rezső: Chászidok között — Holló Jenő: Emlékkép egy régi falusi estéről — Patai József: Baltazár püspök leveleiből — Gian Battista Zappi: Mózes (Vers) — Dr Fürst Aladár: Herzl anyja — Richard Beer—Hofmann: Jelenet a „Jakobs Traum“ című színjátékból — Munkácsi Ernő: A pármái Palatina-könyvtár zsoltáros könyve — Ari Ibn Záháb (Jeruzsálem): Te benned, Jeruzsálem... (Vers) — M. M. Haarbleicher: Ősz van Júdeában — „Gesem“ (Vers) — Gálosi Soma: A király és az eszrogmonopólium — Dr Hajdu Miklós: Imádságnak szárnyain — Feleki Sándor: Egy német templomban (Vers) — Fehér Artur: „Élni akarok“... — Zoltán Berkovits: Beszélgetés Stephen Wise-val Genfben — Abádi Imre: Palesztina ifjúságához — Méir Diezengoff — A Pesti Szentegylet választás előtt — Tollhegyről — Zsidó humor — Krónika és szemle — Huszonnégy illusztráció és két műmelléklet

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF Megjelenik: minden hó elején Telefonszám: 1-199-55 Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Márka, Amerikában 5 Dollár

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser étterme. Szobák minden komforttal, teljes penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

König *ארטה כשר* sütődéje

VII., Dob-utca 33. Telefon: 1-351-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült
elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a
legpontosabban házhoz szállítok.

Hangszerek, zongorák

részletre is
legolcsóbban

Reményinél

Budapest, VI. kerület, Király-utca 58

A MULT ÉS JÖVŐ KLISÉIT

KÖNIG KLISÉGYÁR

ÉS

BUDAPEST, VII
Wesselényi-u. 54

BAYER SZÁLLITJA

Tábla- és tükörüveg nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 1-101-14 *

A Magyar Szépirodalmat Pártoló Egyesülete
kiadványai sorában

**F. FÜRTH MARGIT:
KUKTA PETI**

című mesekönyve fog megjelenni Gedő Lipót mű-
vészi illusztrációival. F. Fürth Margit meséit
ismerik a gyermekek az ÉN UJSÁGOM-ból és más
lapokból, írásművészetét ismerik a felnőttek eddigi
könyveiből is. — A bájos mesekönyv ára kötve P 2.60

Bekötési táblák

és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1935.
évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:

Vilmos császár-út 34.

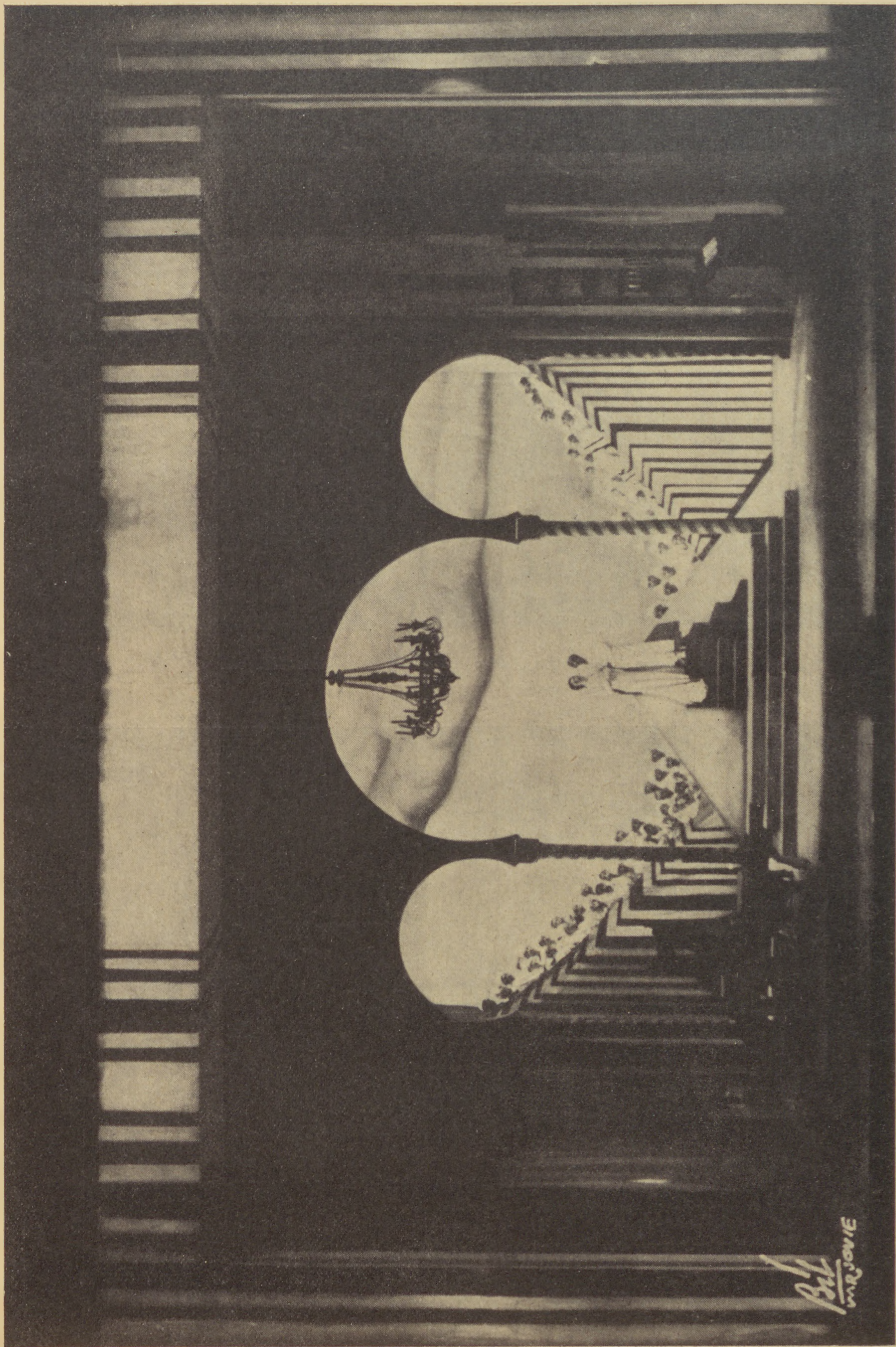
Ára 2.50 pengő

**Fűzőt, gumiharisnyát,
gumi fűzőt**
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 1-572-59

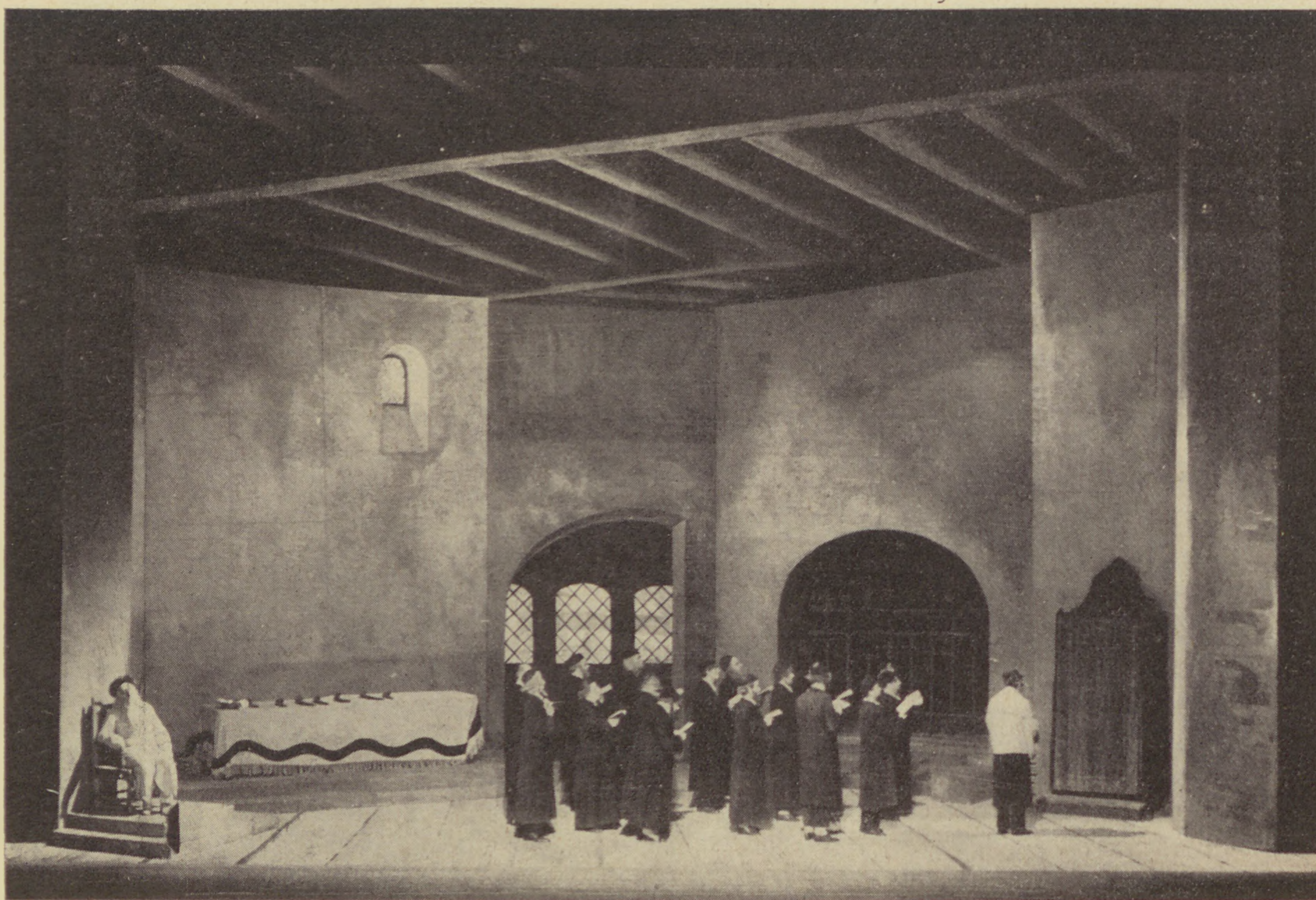

A „Dibuk“ mint olasz opera. A III. felvonás fnálja. Lea és Chanan egyesülnek a halálban. — Der „Dibuk“ von Ansky als italienische Oper von Rocca.

A Mult és Jövő 1936. évi októberi műmelléklete

Jelenet a „Dibuk” c. olasz opera római előadásából. III. felv.

Jelenet a „Dibuk” c. opera római előadásából. Ima a tévelygő lélekért.

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXVI. ÉVFOLYAM, 1936 OKTÓBER

PROF. DONATH GYULA: A SZENTFÖLD A ZSIDÓKÉ

Donath Gyula professzor, aki 88 éves kora mellett ma is agilis működést fejt ki úgy orvos-professzori minőségében, mint a publicisztikában és a Pro Palesztina Szövetség vezetőségében, alábbi átiratot intézte az angol politika legfelsőbb tényezőihez a mai palesztinai helyzettel kapcsolatban. Fő gondolata, hogy Palesztina rezervát-területté bővíttessék és hogy az angolok certifikátumra váró chalucokból önkéntes sereget alakítsanak a Szentföld védelmére, amelyet fokozatosan brit dominiummá alakítanának át a zsidó nép hozzájárulásával. Donath professzor átiratát, mely illetékes helyeken nagy föltűnést keltett, a Mult és Jövőnek bocsátotta rendelkezésre közlés végett.

A világháború szerződészerű lezárása óta hazafias angolok, kiváló politikusok és államférfiak, szintúgy a vezető sajtó gyakran adtak kifejezést abbéli félelmüknek, hogy Anglia tekintélye csökkenőben van. Elkezdődött a háború fantasztikus költségeinek fedezésére szolgáló amerikai államkölcsön fölvételével, folytatódott az angol font értékének süllyedésével, amit azelőtt el se lehetett képzelni és betetőzést nyert azoknak a politikai erőfeszítéseknek a meggyűlöletével, melyek Olaszország abessziniai hódításait megakadályozni, illetőleg hátráltatni törekedtek. Mindez mély hatást gyakorolt az egész világra. Mindezek tetejébe jön most az arab felkelés, mely immár ötödik hónapja tart. Anglia ünnepélyes és ismételt biztosításai dacára, melyek szerint a Balfour-deklarációban lefektetett és a népszövetség által jóváhagyott ígéreten, hogy a zsidóknak Palesztinában nemzeti otthonot létesítenek, nem lehet változtatni, azt látjuk, hogy a mindenhol összevont csapatok a bombavető repülőgépek támogatása mellett is csak oly nehezen bírják a néhány száz arab által minden stratégiai tudomány nélkül vezetett guerillaharcot elnyomni. Az angol kormány mindamellett még nem gondol arra, hogy a zsidó kolóniákat, melyek első pillanatban fegyveres szolgálatra jelentkeztek, igénybe vegye. Csak legújabbban tettek ez irányban egy bátortalan lépést. Anglia eltűrte még azt is, hogy egy idegen ország, Irak királya, akit ő segí-

tett a trónra és akinek ő juttatott hatalmas jövedelmet az Anglia által megvásárolt petróleumforrásokból, nagylelkűen közbenjárjon a békekötés érdekében az angol kormány és az arab nemzeti tanács között, mely maga szervezte meg a fölkelést.

Minden béketárgyalásnak az alapja természetesen a zsidó bevándorlás azonnali beszüntetése. Az arab nemzeti tanács már mozgósította Ibn Szaudot és vele az egész arab világot. De semmit sem hallunk egy „hands off“-ról az arab potentátokkal szemben, amint ezt egykor Gladstone Ausztriának odakiáltotta.

A Balfour-deklaráció a zsidóknak egy nemzeti otthont nyit meg az arabok jogainak teljes sértetlensége mellett. De az arab vezérek egyáltalában nem akarnak a zsidó nemzeti otthonról hallani, mert az ország egyedüli urai akarnak maradni. Nem érinti őket, hogy az évszázadok óta elhanyagolt, pusztaságban a zsidók munkája, az ipar, a kereskedelem, a kultúra, amit behoztak, az effendik vagyonának, a fellach életnívójának jelentékeny emelésére vezetett. Az európai nacionálfanatizmustól áthatott intellektuelek nem hagyják a helyzettel elégedetteket szóhoz jutni. Jellemző, hogy a telavivi keleti vásárokon, melyeken 30 ország, köztük arab államok is részt vesznek, a palesztinai arabok távollétükkel tüntetnek.

Anglia azonban úgy látszik, teljesen elfelejtette, hogy a világháborúban Palesztinát a zsidó légio segítségével hódította meg, melyben Trumpeldor és Jabotinszky vezetés szerepet játszottak. Sőt később átengedte az országot és kormányzását a török uralom alól felszabadított araboknak, akik a háború alatt csöndesen a háttérben húzódtak meg. Az egyetem mellett a Skopushegyen fekvő Hősök temetőjében egymás mellett pihennek a szentföldi harcokban elesett zsidó legionisták és keresztény angol katonák, de arab egy sincs közöttük.

Anglia semmikép sem tudja az arabokat megnyerni, mert azok benne a náluk szellemileg, politikailag, katonailag és gazdaságilag magasabbrendű idegent látják és gyűlölik. Anglia egyetlen megbízható barátai, bajtársai Ázsia nyugati kapujának védelmében a zsidók. És itt rátérhetek fejtegetéseim lényegére.

Negyedmilliónyi testileg és lelkileg alkalmasnak találtatott chaluc vár a földkerekség minden országaiban vágyakozva hogy Palesztinába vándorolhasson és ott a munka szent szolgálatát megkezdhesse. Angliának itt megvan a lehetősége a chalucokból egy százezerfőnyi önkéntes hadsereget szervezni, amely csoportokra oszolva Máltában, Ciprusban nyerhetné kiképzését és megszálló csapatokat alkothatna Palesztinában. Bele lehetne vonni a világháborúban szolgált tiszteket, akik még szolgálatképes korban vannak. Bármilyen nagyra becsüljük is az angol katonákat, ezek a zsidó fiúk minden bizonnyal sokkal nagyobb odaadással, szenvedélyes szeretettel és teljes áldozatkészséggel védenék „az Úr által az ősapáknak megígért” országot, mintsem azt a különben nagyszerű Tommyk tenni képesek.

Vajjon nem félnek az angol vezetőemberek attól, hogy welsi fiaik, skót „Highlander”-jeik, vagy kanadai vadászaik egy napon azt kérdezhetik egymástól: „Mi dolgunk van itt tulajdonképpen arabok és zsidók között, miért nem viszik ők maguk a saját hőriüket a vásárra?”

Az angol sorozások eredménye (17.000 helyre jelentkezett 855 és ezek közül alkalmasnak találtatott 286), mely katasztrofális úgy az angol népegészség, mint a brit világuralom szempontjából, különösen megfontolandóvá teszi ezt a zsidó ajánlatot.

A következő kérdés: mi történjék a palesztinai arabokkal? Azok, akik nem tudnak, vagy nem akarnak beleilleszkedni az új zsidó államba, — az ilyenek különben kisebbségben vannak. — külön területet kaphatnak, mint az északamerikai indiánok, akik a számukra fönntartott rezervátumokban a kormány által anyagi támogatásban is részesülve kényük-kedvük szerint élhetnek. Vagy pedig a törökországi görögök példájára, akiket a török kormány Kisázsiaiból hazájukba szállított vissza, át lehet telepíteni őket Transjordániába, amely nagyobb és termékenyebb, mint Palesztina. Birtokaikat és házaikat valódi értékük szerint eladhatják a zsidóknak, itt senkit sem fognak vagyonuktól megfosztani. Az ilyen nagyarányú vásárlásokhoz szükséges tőkét a zsidók minden nehézség nélkül elő fogják teremteni. Ez a zsidó állam, ha akarja, brit dominiumot képezhet.

Ilyen módon folytathatnák a zsidók a Szentföld megcsodált újjáépítését saját javukra és az emberiség javára. Egymástól kissé eltávolítva, éppúgy megbarátkozhatnak egymással a zsidók és az arabok, mint bármely más két szomszédos nép. A gyűlölködő összevegyülés helyébe baráti és áldásos egymásmellett léphet. És Anglia hatalmi pozíciója békésen megerősödne.

A Népszövetség egyre számonkéri, mikép teljesíti Anglia a mandátumban vállalt kötelezettségét. Különösen érdekeltek ebben azok az államok, melyek Palesztinában kivándorlási területet látnak felszívódni nem tudó zsidó tömegeik számára. Ha Nagybritannia hatalmi szóval ily gyökeresen oldja meg a problémát, áldani fogja érte a zsidókérdéssel zaklatott világ és áldani fogja a bibliai Igéretet messze sugározható Gondviselés keze.

Somlyó Zoltán:

Hagyjátok őt, a világ zsidóját! . . .

*Hagyjátok őt, a világ zsidóját,
békén, mikor bugyrával a vállán, kivándorol.
Nem visz ki semmit innen. A vámőr legfeljebb egy
imakönyvet talál s egy halotti ruhát . . .
Nem visz ki mást . . . Sem megértést, sem szeretetet
csak könyveket; ezekkel, ó, ezekkel utazik . . .
S mikor Triesztbe ér, mit tudjátok ti: vajjon
mily fájdalom kínozza, minő nosztalgia? . . .
Hogy siratja ott ő, idegen tenger partján,
beszállás előtt, kis bugyrán kuporodva,
azt a picinyke házat, mit meg nem építhetett . . .
Azt a picinyke kertet, mit nem kapálhatott? . . .
Azt a szeretetet, mit soha nem kapott meg? . . .
Mit tudhatjátok: minő mély szánalommal nézi
ott önmagát . . . szomorú, szürke, kopott alakját . . .
szegényes bugyrát s hazája felé visszatekintve,
mily fénylő az a könny, mely a szemében ég . . .
De élni akar ő is! . . . Hagyjátok őt, a világ
zsidóját odamenni, hol ősi ciprusok
tövében leborulhat megcsókolni a földet
s a Jordán vizébe nézve, láthatja őseinek
gyűrűző tükörképét és Mózeszt s a két kőtáblát:
Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat . . . S ne ölj! . . .
Hagyjátok, hadd vonuljon a régi, régi földre!
Hisz ott se lesz belőle holnapra milljomos!
Viszi agyát, türelmét és két kezét, a dolgost,
amely munkáért lángol! . . . Hadd menjen a zsidó! . . .
Hadd vigye el siralmát Sáronnak völgyébe
s könnyével olajozzon ott terhes taligát!
Kinek lesz kára ebből? S ki siratja meg vajjon? . . .
Ha új hazát találva, megnyughatik szíve? . . .
A folyók tovább folynak, a folyók és a könnyek —
az idő, az sem áll meg s a világ tovább forog . . .
És egyszer majd megállnak a golyók és a bombák
S megkérdi majd az Ember: miért? Vajjon miért? . . .
És békeességben, csöndben egymás felé hajolnak
és megölelik egymást a halotti ruhák . . .*

Somlyó Zoltán: Őszi vers

*Megérted az őszt . . . a rövidült napok
susogó alkonyát; levelek rozsda-barna
színét; s a piros estét, melynek leple alá
vonul álom felé ember és minden barma.*

*Megérted: rádesik az ablakon keresztül
a napsugár, az égnek szőke, tömör haja:
és mustszagot lehellve s kínálva mámorával
nyílik meg lábad előtt a pince ajtaja . . .*

*Be jó is, hogy megérted. Helyetted most ki inná
gyümölcsök sárga mézét és vágyódó rímek
aromás teáját a csöndes kis szobában,
melynek ablakán a függöny széltől remeg . . .*

*Vedd a mosolygó almát és a csengő barackot
és vedd a szőlő szőlőt: s áldd meg a pillanat
mennyei tisztaságát s csillagát életednek,
mely akkor lesz legfénylőbb, mikor leszalad . . .*

DR HERSKOVITS FÁBIÁN (RÓMA): A „DIBUK“ RÓMÁBAN

Ludovico Rocca
a *Dibuk* opera zeneszerzője

Valószínű, hogy a tüfök és teve híres hasonlatának szerzője soha nem próbálkozott bejutni a római opera igazgatójához. Különben ilyenképpen fogalmazott volna: Bizony — mondom nektek — könnyebben jut be egy ujságíró a római operaház igazgatójához, mint a gazdag a mennyországba. Hogy végül csodálatosképpen mégis sikerült bejutnom (félreértés ne essék! — nem a mennyországba), annak talán éppen az az oka, hogy a *Dibuk* ügyében jártam el. És ilyen amúgyis misztikummal és csodákkal teli operánál egy csodával több, vagy kevesebb, már igazán nem számít. De meg aztán — úgy mondják — gazdagok is jutnak a mennyországba. Elég az hozzá, hogy *Maestro de Fabrizio* igazgató szívélyes beszélgetés és útbaigazítások után bemutatott az operaház kitűnő és szimpatikus főtitkárának, *Frascatore Enzo* úrnak, akitől a „*Dibuk*“ operával kapcsolatban a következőket tudtam meg: Az opera római bemutatója 1935 dec. 31-én volt. Kivételesen nagy siker mellett nemcsak a közönség részéről, de a sajtó is legnagyobb elragadtatással szolt a mű drámai és zenei szépségéről. *Puccini Turandot*-ja óta — írták a lapok — nem volt hasonló operasiker olasz földön.

A zeneszerző, Ludovico Rocca, bár még fiatal — 1895-

ben született — nemzetközi sikerekre tekint vissza. A „*Dibuk*“, amely Renato Simoninak *An-ski* drámájából készített, nagyszerűen sikerült librettóját zenésíti meg, 1934-ben került először színre a milánói *Scalaban*. Az opera azóta nemzetközi karriert futott be. *Leah* főszerepét Milánóban és Rómában is a Scala kiváló énekesnője, *Auguste Oltrabelle* énekelte, aki most, a nyár folyamán a *salzburgi ünnepi játékok egyik ünnepelt primadonnája volt*. A római előadás keretében meg kell említeni a magyar *Palló Imrét*, aki *Szender* szerepében őszinte nagy sikert aratott. Egyébként a római előadáson is a milánói Scala művészi díszleteit használták fel, a két operaház között meglévő csereviszony értelmében.

A librettóban természetesen bizonyos eltérésekkel és módosításokkal dolgozódik fel az *An-ski* dráma meséje. Prológussal kezdődik — függöny mögött. A Hirnök hangja meséli, hogy Nisszan és Szender megegyeznek, ha gyermekeik különböző neműek lesznek, egymáshoz adják őket. A függöny felszalad. 20 év múlt el azóta. A brinizii kis templomban vagyunk. Félhomály. Imbolygó gyertyafénynél talmudisták tanulnak. A kályha mellett a batlanim beszélgetnek. Jobb sarokban egyedül a Hirnök. Nisszan már nem él. Fia *Chanan* szegény talmudista. A közben meggazdagodott Szender nem gondol többé a régi ígéretre és lánya, Lea részére gazdag vőlegényt keres. Chanant reménytelen szerelme Lea iránt a kabbala misztikumába taszítja. Lea a templomba jön. Drámai találkozás az egyedül merengő Chanannal. Aztán Szender jön és örömmel ujságolja, hogy Lea részére gazdag vőlegényt talált és rövidesen lesz a lakodalom. A nagy ujság közepette nem veszik észre, hogy Chanan összeesett. Rossz szellemek szállták meg és meghalt. A templom lassan kiürül. Az üres, homályba hulló templomban egyedül a Hirnök virraszt az árva holttest mellett.

Jelenet a „*Dibuk*“ c. opera milánói előadásából. Lea küzdelme a szellemmel

A II. felvonás a Szender háza előtt levő térségen játszódik. Lakodalmi készülődés. Ott a falu egész népsége. Koldusok, nyomorékok furcsa hada. Lea táncol a koldusokkal. Háthorzongatóan őrzőgő tánc. Lea ellátogat elhalt anyja sírjához. Lea kimerült. Jön a vőlegény menete. Lea letépi magáról a menyasszonyi fátyolt. Összeesik. Földöntúli hangok. Chanan hangja. A Hirnök háromszor kiáltja: *Dibuk!*

A III. felvonás Ezriel csodarabbi házába vezet. Szender jön leányával segítségért. A Hirnök felfedi a bűnt, az elfelejtett ígéretet. Szender vállalja a rabbi büntetését. Megkezdődik a Dibuk-űzés szertartása. Sófárhangok, fojtott levegő. Chanan lelke kénytelen távozni és szenvedő arccal megjelenik Leának. Nyílnak az egek. Lea meghal és az egymásnak teremtett két lélek egyesül a halálban.

Ludovico Rocca kivételes zsenialitással oldotta meg ennek a misztikummal túlfűtött operának nagy művészi feladatait. Mielőtt munkába kezdett, Lengyelországba utazott, hogy megismerje a chaszid környezetet és — dalt. Rocca muzsikája azonban nem chaszid népdalok feldolgozása, hanem a legragyogóbban egyéni átélése ennek a chaszid legendának. Olasz zene ez. Tele merész problémákkal, komoly művészi feleletadással ott, ahol nagyon kényelmes lett volna jól bevált sablonokkal megfogni a szíveket. Az opera leg gazdagabb és legszínesebb része a második felvonás, amely kifogyhatatlan poézissal jeleníti meg az események és hangulatok túlfűtött mozgalmasságát. Külön gyöngye ennek a felvonásnak a koldusok rövid tánca, amelyben chaszid melódiák forró ritmusa kel életre.

Az illusztris zeneszerzővel, minthogy a „Dibuk” előadásai miatt külföldön tartózkodik, csak levél útján érintkezhettem. Válaszában többek között így ír operájáról a Mult és Jövő számára:

„... An-ski drámájában már első olvasásakor megfogott szuggesztív atmoszférájának hatása, de mindenek fölött elragadott tartalmának nemes gondolatsora.

Az örök és közös elemei minden vallásnak, de még inkább az emberi fájdalomnak, hatoltak szívembe. A szerelmet a maga legtisztább formájában, mint valami predesztinációt, semmi erőszak, semmi esemény nem tudja legyőzni. Az alacsony önzésnek, mivelhogy mélységesen ellentétben áll az isteni törvényekkel, ha oka lehet is vad igazságtalanságoknak és súlyos fájdalomnak, sorsa végül mégis az, hogy megtörjön az áldozatosság szelleme előtt, amely az embert szebb célok felé viszi. Ez a motívum volt az, amely miatt feldolgozásába fogtam, alighogy olasz fordításban elolvashattam An-ski drámáját. Amikor a Habimah néhány év előtt előadta Itáliában ezt a drámát, már elkészültem első felvonásával operámnak, amelynek librettóját Simoni készítette ebből a különös zsidó legendából, amelyet éppen én, a nem-zsidó, talán jobban tudtam csak művészi szemmel nézni. Operám a milánói Scala pályázatán 180 pályamunka között nyerte el az első díjat. Azóta a milánói, torinói, római és varsói állami operaházakban került többször színre. Legujabban Észak-amerika néhány városában és a zágrábi Nemzeti Színházban adták elő, nagy sikerrel mindenütt. E szezonban több orosz és külföldi operaház tűzte programjára a Dibukot...

Remélhetőleg a pesti Operaház is bemutatja a modern zeneirodalomnak e jeles alkotását.

Barát Endre: Péntek-esti emlék

Még látom, hallom, érezem:
Rég-letűnt gyerekéletem
Idején... Jött a péntek este,
Ajtóhoz álltam, lopva, lesbe
S úgy néztem, mint suhanó álmot:
Anyám az asztal előtt állott,
Gyertyát gyújtott... Csak néztem én:
A fény, hogy ömlik dús-fürtű fején...
Ott állt... Oly délcegen, oly szépen.
Mint papnő, arult régi képen...
Aztán kezét a sima, halvány
Arcára tette, míg az ajkán
Halk ima szállott, édesen...
Még látom, hallom, érezem...

Augusta Oltrabella (Leah)

A templomtéri jelenet a „Dibuk” c. olasz operában. II. felv.

BÁLINT REZSŐ: CHÁSZIDOK KÖZÖTT

Sátoraljajhely, 1936 őszén.

A nyitott templomajtó előtt szakállas alakok álldogálnak. A homályban a templom padsora látszik, az ajtó mellett vastag könyvek fölött fiatalok görnyednek. Bocherek.

Beszélgetni szeretnék velük. Nehezen megy, vontatott az ismerkedés. Bizalmatlanul néznek, „idegen” vagyok. Cigaretttára gyújtok, kínálom őket. Egyszerre fölengednek. beszédesek lesznek.

A nyitott ajtón át a templombelsőt kémlelem. Befelé invitálnak, kezükben a füstölgő cigarettával.

— Szabad dohányozni? — kérdem, utánuk lépve.

— Szabad. Nálunk enni, inni, énekelni és táncolni is szabad a templomban. És tanulni... — A bócherokra mutat. „Idegen”, látszik az ő pillantásukon is, míg figyelnek.

Az egyik vörösszakállas a tanító. A másik metsző. Sánta a harmadik, ő a samesz. Pénzbeszedő „is”, mondja magyarázólag, egyéb hivatali elfoglaltságait éreztetve. „Igazgató”, mondja a vörösszakállas melamed nevetve. Pénzt kér, leventére. Hosszabb alkudozás folyik, végül tíz fillért ad a tanítónak. Noteszt vesz elő, gondosan beírja. „Az irattár”, mondja gúnyosan, egy csomó össze-vissza papír között a noteszt is zsebébe süllyeszti. Kértem a tanítót, mennyi a fizetése. „Fizetés?” — kérdezi ő is nevetve és a sameszre mutat. Az is nevet. Mind nevetnek, a bócherek is, mintha nagyon jó viccet mondtam volna.

— Fizetés?... az fiatal...

A tanító mondja. Sűrűn röpködnek a „love”, „gürcöl-ni”, „melózni” és egyéb pesti argot-kifejezések. Hol tanulták ezeket? A tanító nem felel, egyik kezét mutatja. Csonka. három ujj hiányzik. „A Kárpátokban.”

Nehéz megismerni a hosszúszakállas melamedban a világháború hajdani sebesült vitézét.

A többiek nevetnek. a tanító a kezét nézi.

*

— Miből élünk? A madarak miből élnek? Ilyen költői hasonlatokat mondanak, nagyon szövevényes dolog ez. Élnék. Nem elég? Jókedvűek. Pénteken meggyújtják gyertyáikat, imádkozás közben látják, hogy fogy az el életükkel. Fölveszik fekete kaftánjukat, fejükre teszik prémes stramlijukat, csattos cipőjük fölött kivillanó fehér harisnyában sétálnak. Hátratett kezekkel, szakállukat simogatva. Várnak. Mindig várakoznak. Jövő szombatra, a következőre...

*

Festeni szeretném őket. Azt lehet, mondja a tanító, ép keze hüvelyk és mutatóujjaival jellegzetes mozdulattal. A

Bálint Rezső rajza

szefardok is ülnek, ha megfizetem. Ünnepi ruhában. Persze, azok, akik harminc fillérből élnek, családostul. Mert azok vannak legtöbben. Ajaj, akad modell elég...

A rituális fürdőbe vezetnek. Meglepően kopott a falak, padok, korlátok. Ki kellene már festeni! „Nincs pénz”, különben is „a göztől van az egész”. Szégyen ez. a lélek tisztasága mellett evvel is példát kell mutatni. Fillérenként kell a pénzt összegyűjteni. Ez nem tetszik nekik. Két éve festették, különben is „a göztől van”. Egy most fürdött gyorsan öltözködik, sértődötten siet el. Nem is válaszol. A gép házmaster-fűtő közbeszól, héberül. Keresztyén. Tökéletesen beszéli a zsargont, hébert.

Ujhelyi nevezetesség, unikum. „A göztől van” — mondja ő is. Asszimilálódott ebben is.

A szünethen nebulók az udvaron gomboznak. golyóznak. A tanterembe vonulnak, én is leülök. hallgatom a tanítást. Külön padban ül a tanító, szűken, kezére támasztott fejjel, nád-pálcával. A gyerekek sorban olvasnak, a tanító idegesen csapkod a pálcával, gépiesen mondja a szöveget. Nagyon „intim” az egész, mintha ott sem lennék.

Mi lesz belőletek emberké? — kérdem, mielőtt elmennék. — Kuncognak. — Csönd! — nagyot csattan a nád-pálca a fapadon. Magyarul, magyarosan. Ezt különösen megértik.

*

A samesz mondja az udvaron: vasárnap jöjjenek el, 19-én, a temetőbe. Országos Jahrzeit ünnepély lesz, a nagynevű Teitelbaum rabbi százéves elhalálzásának emlékeztére. Többezren lesznek, messzi vidékekről jönnek. Egy történetet beszél a nagy Teitelbaum rabbiról, ami már legendának hangzik:

„Egy nagyon szegény hitsorsosnak a Pészach-ünnepre nem volt maceszre pénze. Százötven kilométerre innen, Nyíregyházán túl egy kis faluban élt ez a szegény zsidó a családjával. Megtudta ezt a nagy rabbi, Teitelbaum, de már későn délután, az ünnepi széder-est előtt. És csoda történt. Az ünnepi estére egy ember állított be a szegény zsidóhoz, nagy csomag maceszt helyezett az asztalra. Aztán eltűnt. Sohasem tudták meg, ki volt, honnan jött, ki küldte. Százötven kilométerre innen! És akkor nem volt még telefon, se rádió, autó meg repülőgép! Százötven kilométerre innen!

Az Élije-nove volt ez, uram, a nagy Teitelbaum akaratából!”

HOLLÓ JENŐ: EMLÉKKÉP EGY RÉGI FALUSI ESTÉRŐL

Három bozontos teknőscigány. Fekete sátor fejükön, hajuknak nincs vége, szakálluknak nincs kezdete. Arcuk piros és barna. Zöld padon ülnek egymás mellett a hosszú kocsmasztalnál. Lábuk alatt fényes balta fekszik, lapos és éles, mint a konyhakés. Énekelnek. Este van, fekete árnyék hasal az ablaküvegen, a mestergerendáról öblös lámpa ontja a világosságot.

— Hozzon mégegyet kocsmáros úr, egy litert!

Elnyújtott cigánybeszéd, az éneklés is ilyen. A sarokban falusi legények, előttük sárga bor. A kocsmáros a sarokban ül, a kármentő mellett, szürkülő, hegyes szakállát simogatja. Térdén hatéves gyerek: a fia. Az asztalon könyv.

— A siennek három szára van, fölötte jobboldalon a pont. Ha baloldalon a pont, akkor szőnek olvasd. No próbáld meg.

— Se-má jisz-ró-el...

— Kocsmáros úr, még egy litert!

Három cigány. Mintha három szálfá indult volna el az erdőből. Tépett gúnyával, fénylő gombokkal. Zörög az üveg az asztallapon, a cigány majd széjjeltöri mohóságában, úgy odavágja.

— Várhass egy percig more, látod, hogy a fiát tanítja a zsidó betűkre.

Takács Imre rendőrnek készül Pestre. Erős karja van, kemény izmai, domború melle.

— Várj fiam, adok a cigányoknak bort!

Az apa feláll, elveszi a cigányok asztaláról az üres üveget.

— Sok pénzetek van Jancsi, úgylátszik sok teknőt eladtatok. Ez már a negyedik liter lesz.

— Ez a harmadik!

— Negyedik az, úgy látszik elittad már az eszedet. Felhúszok krétával minden litert a táblára. Ez lesz a negyedik.

— Harmadik, zsidó!

Összerándulnak a szemek, az üveg a kézben. Frankl Samu sok mindent megért már, nem ijed meg az árnyékától. A cigány pedig már fel is ugrott az asztal mellől, áll mint a gerenda.

— Hazudok én te cigány, a fene egyen meg! Most már egy cseppet sem kaptok, míg ki nem fizetitek, amit megittatok. Legények, hány liter volt? — fordul most a másik asztalnál ülőkhöz, akik öten vannak.

— Mi nem láttuk — mondja Takács Imre —, miattunk tíz is lehetett.

— Három volt, — mondja Kovács Dolfi, akinek két ujját levágta a szecskavágó s azóta csonkának gúnyolják. Tömjési kis legény, a lába is görbe, hiába tiszta a szeme mint a gyerekeké, nem sokra becsülik.

— Ne okoskodjatok cigányok, hanem szépen fizessétek ki, amit megittatok. Máskor majd előre kérem tőletek a pénzt.

Az uccán gyapjas pelyhekben hull a hó, az ivóban meleg van, a kályhában pattog a tűz.

— Hát fizettek, vagy nem fizettek?

Egymásra néz a három cigány.

A legények is egymásra néznek.

— Balta van a vörösnél, — mondja Kovács Dolfi.

— Hadd legyen. Gyáva a cigány, mint a nyúl.

A gyerek ül a sarokban, ujját a könyvlapra szorítja, oda, ahol abbahagyta az olvasást. Most fölemeli a fejét. a szeme megriad, arca elfehéredik. Sikolt.

— Apa, édesapa!

Kár volt a sikoltozásért, az ijedtségért. Az apa félreugrik, jó szeme van. Pedig a cigány hirtelen hajol le. Hasítja a balta a levegőt, zöng, mint a darázs.

— Jaj, segítség!

Asszony rohan be a szobából, a gyereksikoltás a szívében megállította a vért, a falusi legények felugranak.

Elrepült a fejsze, a cigány dobta el, amelyiknek vörös forradás fut az arcán, széjjelhúzta száját, mintha nevetve. Csörren a lámpa, csak a kormot védő bádoglep marad a helyén, a füstös dróton. Robban a petroleum. Valaki káromkodik, aztán kiált:

— Oltsátok el! tűz van! ki a gyerekkel!

A cigányok felrántották az uccaajtót s ki az éjszakába.

Ég a padló. A lobogó láng elkapta a mestergerendát.

— Kapjátok a sajtárokat. Havat az udvarról! vizet a kútról! Üssétek át a jeget!

Trombita bűg, lovak dobognak, megriadt hangyafészek a falu. Gyönyörűszép, ahogy ég... Köröskörül hó, egymást harapják a lángok, belekapnak a fekete égbe, pirosra festik. Aztán négy fal füstölög tető nélkül, üszkös gerendák hevernek az udvaron. Két ember áll egymás mellett, mintha szobrok volnának, sem kezük, sem lábuk. Miért nem lépnek? Dereng már, szürkül. Hideg van, még a kutak is befagynak, hiába lékelik meg őket.

Körülöttük férfiak és asszonyok sűrögnek, hosszú legény beszél, mintha Takács Imre volna.

— Nem vettük észre Frankl úr, hogy a baltához kapott, majdadtunk vóna neki.

Hatéves gyerek áll a kerítés mellett, reszket a teste, vajjon tudja miért sír? Volt ház, nincs ház, fehér kutya ugat az udvar végében, macska szalad a kerten át, futó lábnyomok íródznak a tiszta hóba, Vica a mindeneslány sír.

— Maguk meg gyűjjenek már! — fordult később a szülőkhöz —, amit megmentettünk, átvittük a szomszédba. Megfagynak itt.

Mit használ az, hogy a csendőrök megbilincseltek a cigányok kezét?...

*

Így lett Frankl Samuból városi batyus zsidó.

Részlet „Ködkaraván” c. regényből.

Gyűjtse össze a MULT ÉS JÖVŐ számait. Az év végén maradandó értékű albuma lesz. Tartalomjegyzék és bekötési tábla kiadóhivatalunkban kapható. Ára 2.50 P

PATAI JÓZSEF: BALTAZÁR PÜSPÖK LEVELEIBŐL

Mint drága ereklyéket őrzöm azokat a leveleket, melyeket Baltazár Dezső püspöktől a „Mult és Jövő“-nek huszonöt esztendeje alatt kaptam. Baltazár püspök nem tartozott azok közé a „zsidóbarátok“ közé, akik egy-egy vállveregető nyilatkozattal adnak kifejezést úgynevezett filozsemitizmusuknak. Mint az igazságnak rendíthetetlen harcosa, meg akarta ősmerni közvetlen közletről a zsidóságot és problémáit, bele akart mélyedni Izrael népének és tanításainak lényegébe, hogy saját búvárnokásai és tapasztalatai alapján mondhasson ítéletet a zsidóság körül örvénylő kérdésekről és viharzó vitákról. Ez az igazság után kutató mélygyökerű vágy vitte őt oly közel a zsidó ügyekhez és tette az üldözés igazságtalanságát felismerő és hirdető félelmetes harcossá, aki meggyőződésétől hajszálnyira sem tér el, sem jobbra, sem balra.

Mikor a Mult és Jövő megindult, Baltazár püspök az első között volt, aki az új folyóirat előfizetőjéül jelentkezett, „mert a zsidóság multja és jövője, régi és új kultúrája felette érdekel.“ Kedves és megindító levelére illő formában felajánlottam, hogy állandó tiszteletpéldányt küldök. Ez ellen megható kedvességgel tiltakozott: Nem akar szellemi munkát ajándékba elfogadni. Ismeri a kulturális feladatokat teljesítő orgánumok nehéz küzdelmeit és nem hiszi, hogy az önértékes, új hanggal jelentkező „Mult és Jövő“-nek zsidó mecénások lehetővé tennék az ingyenpéldányok szaporítását. „Áldozni kultúráért kötelesség.“ Alig is volt a Mult és Jövőnek pontosabb előfizetője Baltazár püspöknél. A kiadóhivatalnak utasítása volt, hogy lejáratkor az ő példányához ne mellékeljenek postabefizetési lapot, ami figyelmeztetésül hathat. Baltazár püspök erre beküldte az előfizetési díjat postautalványon.

És jött a világháború, az összeomlás és a forradalom, mely az egyházfejedelem pozícióját sem kímélte. És egy hideg téli reggelen a következő levél érkezett Baltazár püspöktől:

Debrecen, 1918 december 20.

Kedves Doktor úr!

Becses lapjának a magas színvonalon álló, gyönyörköd-tető és építő Mult és Jövőnek úgy én, mint családom minden tagja buzgó és lelkes olvasói voltunk. Éppen ezért fáj nagyon, hogy súlyosra változott viszonyaink miatt tovább nem vagyok képes az előfizetést teljesíteni.

Higye el, nagy lelki gyász ez nekem, de az anyagiak parancsának kéréhetetlensége előtt meg kell hajolnunk.

A történelmi, erkölcsi és az etikai szépnek zászlaját vigye Doktor úr továbbra is fennen előre. Adja az Isten, hogy a zászlóban én is és enyéim is újra minél előbb gyönyörködhessünk.

Szeretettel üdvözlöm, kész híve dr. Baltazár.

Természetes, hogy továbbra is kapta a Mult és Jövöt. És mert tiszteletpéldányt „a változott viszonyok között“ sem akart elfogadni, kénytelen voltam „pia fraus“ alkalmazását igénybe venni és egy „amerikai úrról“ beszélni, aki bizonyos dollárokat bocsátott a kiadóhivatal rendelkezésére, hogy ebből másvallású egyházfőknek küldjük a folyóiratot. Ebbe azután belenyugodott.

Még nem érkezett el az idő, hogy Baltazár püspök valamennyi levelét nyilvánosságra lehetne hozni. Csak arra a csoportra szorítkozom, amelyet a Palesztina-üggyel kapcsolatban kaptam tőle. Baltazár püspök már a Mult és Jövő hetilapja számára küldött nyilatkozatában is kifejezést adott csodálkozásának némely zsidó vezetőférfiak Cion-félelme fölött. A keresztény egyházfejedelem, aki a nemzeti érzést és az egyetemes emberi érzést oly magától érthetően és termé-

szetesen összeférhetőnek tudta, nem bírta felfogni, miért riadnak vissza egyes zsidók a Palesztina építés nagy gondolatától és miért hiszik, hogy emiatt kétségbevonhatják hazafiságukat, amikor a gátlásoktól mentes nem zsidó embernek ez az asszociáció eszébe sem jut? És nem értette, hogyan lehetnek zsidó emberek ilyen hidegek, ilyen szívtelenek saját népük legnagyobb történelmi eseményével szemben?!

1930 december végén felkértem Baltazár püspököt, hogy a leveleiben, nyilatkozataiban hangoztatott meggyőződését fejtsse ki a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének egyik erre szentelt előadóján. Mire a következő választ küldte:

Debrecen, 1930 december 30.

Tisztelt Barátom!

Nagyon megtisztelő reám nézve az a felhívás, hogy a Pro Palesztina Szövetség kultúrestélyén előadást tartsak. Ennek a szerencsének a megragadására számot is tartok. A jövő év első felében azonban engem, mint zsinati elnököt az egyházi törvényhozás vezető munkái, egyéb igen sok hivatalos dolgaim felette annyira elfoglálnak, hogy nem tudnék alapos munkát nálatok végezni: már pedig olyan előkelő területben a téma nagy fontossága legprecízebb munkát igényel.

Az 1931—32. téli szezonra már most jelentkezem.

Tisztelettel és szeretettel kész híved dr. Baltazár.

Ismerve a püspök nobilitását, tudtam, hogy ez a levél nem elodázást jelent, hanem adott ígéretet, amelyet pontosan be is fog váltani. A téli szezonban bekövetkezett gyengélkedése miatt azonban ezt nem sürgethettem. 1932 novemberében küldött levelemre postafordultával jött a válasz:

Debrecen, 1932 november 30.

Tisztelt Barátom!

Becses felhívásodra válaszul van szerencsém tudatni, hogy ha az Isten éltet és egészséget ad, a Pro Palesztina keretében megtartom előadásomat 1933 március 1-én ezzel a címmel: „A zsidóság világhivatása országgal és ország nélkül.“

Szeretettel igaz híved

Dr. Baltazár

Ezután egyre sűrűbb lett a levelezés az előadás tárgyára, helyére, előkészítésére vonatkozólag. Az óriási érdeklődés, melyet az előadás híre országszerte keltett, szükségessé tette, hogy Budapest legnagyobb termét foglaljuk le az est részére. De Baltazár püspök nem tartotta helyesnek, hogy a zsidóság legbensőbb problémáit tárgyaló előadását profán helyen, a Városi Színházban, vagy a Vigadóban tartsa. Ő a Dohány-utcai templomra gondolt, mint ahogy Amerikában látta, hogy a különböző felekezetek főpapjai felváltva prédikálnak egymás templomaiban. Nálunk is volt precedens erre: dr. Kecskeméti Lipót vendégszónoklatot tartott pesti unitárius templomban. Mialatt itt teremről folyt a tárgyalás, érkezett a következő levél:

Debrecen, 1933 február 9.

Tisztelt Barátom!

Az előadásom ideje közeledik. Szeretném, ha méltóztatnál mielőbb tájékoztatni a részletek felől:

1. Hol lesz az előadás helye?
2. Hány órakor lesz a kezdete?
3. Lesz-e a programnak más pontja?

Megjegyzem, hogy előadásom témáját: „A zsidóság világhivatása országgal és ország nélkül“ tudományosan dolgoztam ki. Az óriási anyagot megkomprimáltam, hogy két kézzel írott ívet tesz ki (8 ívoldal). Ezt azért tettem, hogy a más nyelvekre lefordítást és leközlést ne akadályozza a nagy

terjedelem. Azért minden benne van az anyagban, ami lényeges. Azt hiszem, hogy a megfejtés az egész világot érdekelni fogja.

Szeretném, ha előadásomat minél nagyobb közönség előtt tarthatnám meg. Ugyanazért arra kérlek, hogy a hely megválasztásánál, mint a zsidó társadalom idejében való megfelelő értesítésénél ez iránt megfelelő intézkedéseket tenni méltóztassál.

A hozzákészülésem nagy munkája igényt tarthat a zsidóság részéről megfelelő figyelemre. Ez, azt hiszem, hogy nem túlzott pretenzió a részemről.

Becses válaszodat kérve, vagyok tisztelettel és szeretettel igaz híved
dr. Baltazár

Majd két nap múlva, miután közöltem, hogy az előadás a Zeneakadémián, vagy a Goldmark-teremben lesz és kértem az előadás szövegét betekintés és lefordítás végett:

Debrecen, 1933 február 11.

Tisztelt Barátom!

Becses válaszodat köszönöm.

Ad. 1. Ha más teremben állapodtok meg, légy szíves velem tudatni.

Ad. 2. Az előadás pontos idejeként 1933 március 1-iki 20.30-at tudomásul vettem.

Ad. 3. A programot is tudomásul vettem. Bevezetőül igen felemelő volna egy szép zsidó ének valamelyik kar által előadva.

Kérés.

Ad 1. Az előadásom szövegét nem szoktam előre kiadni. Ha azonban megígéritek, hogy más, mint a szerkesztő s a szedő és a fordító nem fogja látni, és senki a beszédem tartama alatt nem tartja a teremben magánál, akkor elküldöm előre. Erre garanciát kérek.

Kérés.

Ad. 2. Évtizedeken át követett szokásom, hogy a beszédem tartása előtt nem megyülök társaságba. A beszéd tartásához, ha egészen komolyan vesszük, magunkbamélyedés útján ki kell alakítanunk a beszéd témájához szükséges hangulatot. Én tehát közvetlenül a beszéd tartásának idejére 20.30-ra érkezem a megjelölendő helyre. Budapesti utam alkalmával Stern Samu Öméltósága szokott szíves lenni az autóját rendelkezésemre bocsátani. Ezen fogok titkárom kíséretében menni. Érettem senki ne jöjjön.

Mindenesetre szerencsének tartom, hogy a beszéd után mindjárt, vagy azután valamelyik napon a Pro Palesztina elnökségével eszmét cserélhessek.

Szeretettel vagyok igaz híved
dr. Baltazár

Az utóbbi levél érdekes bizonyága annak, mennyi áhítattal és elmélyedéssel készült Baltazár püspök erre az ünnepi előadásra. Mint a régi rabbik, kereste a „hithbodeduth“ magányát a szükséges hangulat kialakítására. Néhány nap múlva beérkezett a szöveg a következő levél kíséretében:

Debrecen, 1933 február 16.

Tisztelt Barátom!

A beszédem szövegét mellékelve van szerencsém küldeni.

Nagyon örvendek, hogy Stern Samu barátom szíves volt a Goldmark-termet felajánlani. Ez megfelelő lesz.

A meghívást március 2-ra nagyon köszönöm. Csak 7 órára tudok odamenni, mert délután gyűlésem van.

Szeretettel és tisztelettel igaz híved
dr. Baltazár

Közben egyre magasabb hullámokat vert az érdeklődés és nyilvánvaló volt, hogy a Goldmark-terem az estre özönlő közönség tizedrészét sem fogja tudni befogadni. Felmerült a gondolat, nem kellene-e jótékonycélra belépőjegyeket kiadni? Baltazár püspök telefonbeszélgetésben kifejtette, hogy ezt nem tartaná helyénvalónak. „Aki szomszajzik az Úr igé-

jére, jöhessen be szabadon.“ Demokratikus felfogása az ellen is tiltakozott, hogy csak meghívottak számára tartsák fenn a helyeket névszerint. „A nép embere vagyok és mikor a zsidósághoz szólok, sem szeretnék különbségeket tenni.“

Aztán megindult az intrika. Különböző zsidó helyekről próbáltak befolyást gyakorolni a püspökre, hogy ne tartsa meg az előadást. Sőt el akarták hitetni vele, hogy a Pro Palesztina vezetősége is ezt óhajtja, csak udvariasságból nem akarja az estet lemondani, de maga is szeretné legalább elhalasztani. Erről szólt a sürgönyöm, hogy az egész zsidóság érdeklődése annyira fel van már csigázva, hogy „elhalasztás lehetetlen.“ Válaszul érkezett alábbi levél.

Debrecen, 1933 február 17.

Tisztelt Barátom!

Tegnapi sürgönyötök vételét igazolom. Örvendek, hogy igazán megfelelő helyet találtatok és hogy nagy az érdeklődés. Vajha ne csalatkoznék a hallgatóság a felfokozott várakozásban.

Szeretettel igaz híved
dr. Baltazár

Ezután megindult a befolyásolás abban az irányban, hogy ha már megtartja az előadást, legalább is ne beszéljen Palesztináról. Baltazár püspök felhívott telefonon és ismét csodálkozásának adott kifejezést, miért félnek annyira egyes pesti zsidók a Palesztina szótól? Kijelentette, hogy természetesen ő csak az igazságra van tekintettel, semmi egyébre és senki másra. Én kértem, hogy ezek után minden „félreértés“ és „félremagyarázás“ elkerülése végett tegyen be előadásába egy mondatot, mely egyenesen a mai Palesztina-építésről szóló véleményét fejezi ki. Erre jött alábbi levél:

Debrecen, 1935 február 20.

Tisztelt Barátom!

A hozzád küldött kopogtatott beszéd-szövegirat 8-ik oldalán az első bekezdés után (ezek után a szavak után: szent csomópont marad) légy szíves felvenni egy új bekezdésnek a következőt:

„Cion történelmi követelményeit elvi és gyakorlati vonatkozásban is helyes megoldás vágányára igazította a palesztinai kérdés nemzetközi elintézése, amely kedvező lehetőséget nyújt az ősz nemzeti állam kiépítésére és annak keretében elhelyezkedésre mindazoknak a zsidóknak, akik az országnélküliség állapotában nem találták meg sem létfenntartásuk, sem vallásos nemzeti szükségleteik kielégítésének feltételeit, sem a testvérré befogadás szerető kezét.“

Szeretettel üdvözöl igaz híved
dr. Baltazár.

Majd néhány nap múlva:

Debrecen, 1933 február 24.

Kedves Elnök Barátom!

Örvendek, hogy a pótlást is sikerült tetszésednek megfelelően csinálnom.

Szabolcsi Lajos öcsénk — úgy látom a passzivitásából — nagyon örvendene, ha néptelen lenne az estély.

Szeretettel igaz híved
dr. Baltazár.

És elkövetkezett március elsejének emlékezetes estje. Az előadás 8 órára volt hirdetve, de már 6 órakor feketélt az egész Wesselényi-utca és Síp-utca a teremnyitásra várakozó közönségtől. Valóságos ostrom folyt, melyet csak a kivezényelt rendőrség tudott némileg megfékezni. És féltelmetes volt, amikor a mindenünnen özönlő tömeg kiemelte a kapukat és betódult és elfoglalt minden talpalatnyi helyet, és félretolták a székeket és összesűrűsödtek állva, szorongva, hogy aggódni kellett, vajjon elbírja-e a Goldmark-terem a nagy túlterhelést. Még a Pro Palesztina vezetősége is alig tudott a terembe bejutni. Minden szomszédterem és folyosó nyitva és túlzsúfolva és künn az utcán ezrek és ezrek állanak, reménytelenül künnrekedve, de kitarának így is várakozva az előadás végéig. Benn pedig áhí-

tattal hallgatják Baltazár püspök szavait. Halk nesz se hallatszik az összeszorított közönség köréből. És Baltazár püspök beszél „a zsidóság világhivatásáról országgal és ország nélkül“, „a politikus tudatlanságról a zsidókérdés irányában“, mely „a végtelenségbe érő jelentőség igényével lépett fel már akkor, amikor Isten fogalmával az embert eszményi nivoltában felemelte az égig s az eget lehajlította a földre“. Beszél a *héber nyelv* jelentőségéről, mint „a *lélek kulcsáról*“. Beszél *Herzl* Tivadarról, mint „az újkori zsidóság legnagyobb történeti alakjáról“, beszél a zsidó történelemről, mely a teremtéssel kezdődik. „Szinte csodával határos, hogy milyen érinthetetlen félelmetességet tudott kisugározni az az óriási világnézleti fölény, amellyel a zsidó nép kimagasodott.“ Beszél Mózesről, akinek „törvényei és kormányzata olyan óriási kincstár, amit évezredek során sem tudtak a világ összes népei sem széthordani“. Beszél a prófétákról, akik „csillagokat verő nagyságuk méreteivel“ átfogták az egyetemes emberiséget. Beszél Cion vallási és nemzeti jelentőségéről, Cionról, mely „a világ négy táját és ezeknek minden pontját a választott nép igazolásának aranyzálaival egybekötő szent csomópont marad“. És a konklúzió: zsidókérdés volt, van és lesz, mert a zsidóság is volt, van és lesz, míg ember lesz a földön. „A zsidó vallás a reménység vallása. Csak szántson ez alatt a reménység alatt, míg az el nem száradó kezek hűsége meg nem építi Jeruzsálemet!“

Természetesen szívesen teljesítettük Baltazár püspök kívánságát, hogy előadása előtt és után héber énekek hangozzanak el. Bevezetésül zsoltárokat és szentföldi dalokat énekeltek a m. kir. Operaház művészei és a kórus és befejezésül a *Hatikvát*, melynek szövegét értette és szerette.

És sohasem felejttem el, amikor másnap Baltazár püspök, mint vendégem, ott állt megindultan a *Herzl* anyját ábrázoló olajfestmény előtt és így szólt: „Ez az anya Izráelben az újkori zsidó történelemnek legnagyobb alakját adta a világnak. Mennyit kellett küzdenie és szenvednie az igazságért, melynek mártírja lett. Mikor a te *Herzl*-könyvedet olvasom, vigasztalást merítek belőle saját küzdelmeimben.“

Szóba került a keresztény Pro Palesztina Bizottság megalakítása. Mint ahogy más országokban is a legelőkelőbb keresztény egyházfők és államférfiak ilyen bizottságai működnek. Baltazár püspök szívesen vállalta ezt a feladatot, de úgy vélte, hogy mint titkos tanácsosnak jelentést kell tennie a dologról legfelsőbb helyen is és csak a kormányzó hozzájárulásával foghat a megvalósításához. Néhány nap múlva érkezett az alábbi levél:

Debrecen, 1933 március 12.

Kedves Barátom!

Mind azokat, amiket írtál, igen kedves, sőt megható megnyilvánulásnak veszem és igen köszönöm.

Tényleg nem fogadták kedvetlenül a jelzett helyen az előterjesztésemet. Csak azt mondták, hogy Palesztinából, respektíve Jeruzsálemből kellene jönni valami iniciatívának, hogy ne tűnjék fel a dolog semmi kínálkozás színében. Reám bízta, hogy tanácsoljak neked valamit.

Talán lehetne ez a jeruzsálemi egyetem részéről pl. filozófiai doktorság, *honoris causa*. Eire tényleg magam is igen büszke lennék s meg is érdemelném.

Mellékelten egy viseltes fényképet van szerencsém küldeni.

A *Mult és Jövő* Debrecenbe szánt tiszteletpéldányát légy jó egy kötegben nekem küldeni. Én majd szétküldöm.

Nagyon szeretném a beszédem héber és angol szövegét. Ha tehetnéd, kérlek, juttass a birtokába.

Szeretettel igaz híved

dr. Baltazár.

Valóban megindító, hogy dr. Baltazár Dezső püspök, a ref. zsinat elnöke, a felsőház tagja, excellenciás úr és annyi

kitüntetés birtokosa, ily magasra becsülte a jeruzsálemi héber Egyetem tiszteletbeli doktorátusát, hogy szíve vágyának teljesedését látta benne. A keresztény Pro Palesztina Bizottság persze csak közvetve függött össze ezzel. Amint telefonon közölte, úgy képzelte, hogy a felszólítást, illetve felkérést a bizottság megalakítására a jeruzsálemi héber Egyetem küldené és a „*honoris causa*“ doktori avatással kapcsolatban elzarándokolna a Szentföldre a bizottság számos tagjával együtt, hogy aztán a helyszínen nyert saját tapasztalataik alapján karolhassák fel a Palesztina-építés ügyét. Legközelebbi levele a bizottsági tagok névsorának összeállítására vonatkozik:

Debrecen, 1933 március 17.

Kedves Barátom!

A *Mult és Jövő* nagyszerűen nyomott példányait nagyon köszönöm. Köszönöm a többi lapok megküldésére vonatkozó ajánlatodat is.

Én várok tőletek egy 25—30 tagból álló névsort és abból én választanék ki 12—15 társat. Jobb lesz, ha tőletek indul a propozíció. Senkit sem szeretnék felszólítani, akivel szemben a legkisebb kifogások is lehetne.

Szeretettel igaz híved

dr. Baltazár.

Baltazár püspök megrendült egészségi állapota ezután igen gyakran korlátozta mozgási szabadságában és az egész ügy halasztást szenvedett. De szanatóriumból, betegágyból is szerető figyelemmel kísérte a szentföldi építő munka haladását. Erről tanuskodik alábbi levele, amelyben az annyi-szor fájdalommal hangoztatott vádnak ad kifejezést, hogy hol tartana ma a Palesztina-építés akciója, ha a zsidóság több lelkiismerettel és több áldozatkészséggel állott volna a történeti feladat mellé.

Debrecen, 1934 február 12.

Tisztelt Barátom!

A palesztinai zsidó építő munka folyását élénk érdeklődéssel kísérem.

Mindjobban be kell látnom, hogy most lett eltalálva az egyedül helyes út mindazoknak a zsidóknak a letelepítésére, akiket befogadó hazájukból kiűldöznek, vagy akiket lelkük mély vágya az ősi földhöz von. Hol járna már ez az akció, ha közbevetődött különben igen tiszteletreméltó célkitűzések nem vettek volna el sok időt és sok erőt! Mennyivel kevesebb lett volna a szenvedés! Mennyivel nagyobb a szabadulás öröme!

Szeretettel igaz híved

dr. Baltazár.

Sűrű levélváltás folyt Baltazár püspökkel a *Mult és Jövő* 25 éves jubileuma alkalmából is. Ebben az időben már sokat gyengélkedett. Arra a felhívásra, hogy ő is résztvegyen a *Mult és Jövő* jubileumi bizottságának munkájában és írjon a jubileumi számba cikket, a következő levéllel válaszolt:

Tisztelt Barátom!

Itt küldöm a kívánt dolgokat.

A jubiláris bizottság tagjának lenni számomra megtiszteltetést jelent.

A cikkem korrekturáját majd légy szíves beküldeni hozzám. Magam szeretném ellenőrizni a helyes szedést.

Szeretettel igaz híved

dr. Baltazár.

Ugyanekkor felmerült a gondolat újabb előadás megtartására, amely azonban éppen a püspök gyengélkedése miatt már nem valósulhatott meg. Erről szól az alábbi levél.

Kedves Barátom!

A cikk megírásában állok rendelkezésedre. Írd meg, meddig nem késik, mert ebben a hónapban nagyon elragyok foglalva.

Tudod, hogy erőm határán belül mindig igyekeztem embertársaimnak szolgálatot tenni. Éppen a zsidókórház

nagynevű orvosa, az én nagyon tisztelt és szeretett kezelő-orvosom és barátom, dr. Biedermann János, intett szereplési mérsékletre. Emiatt megengedsz, ha 2-ik kérésednek nem tudok eleget tenni.

Debrecen, 1934 november 3-án.

Szeretettel igaz híved

dr. Baltazár.

Amikor aztán a Mult és Jövő jubileumi estje közeledett, Baltazár püspök a legnagyobb készséggel és melegséggel vállalta, hogy a Zeneakadémia nagytermében rendezendő jubileumi estnek, melyre a Magyar Tudományos Akadémia, a Petőfi Társaság stb. is bejelentette hivatalos képviselőit, az ő megnyitójával fényt és díszet adjon. Pontosan beküldte előre a szöveget, melyet *kezdetől végig sajátkezű írásával* írt le. Itt fekszik előttem az ő férfias, kemény betűivel teleírt négy folió lap, melyekből a Mult és Jövő kulturmunkájának legmagasabb értékelése sugárzik. „A Mult és Jövő a zsidó értékek, eszmék és érdekek szolgálatában nemcsak a zsidóság számára bizonyult pótolhatatlan irodalmi eszköznék, hanem az általános emberi igazságok és eszmények kultuszában is első teljesítő volt az örök szentségű közös oltár körül.“ Ilyenekkel és hasonlókkal van tele minden folió oldal. És mennyi meleg elismerés a zsidóság és örök igazságai iránt. S a végén eredeti héber idézet szép kvadrát betűkkel leírva és kipontozva. A zsidóság szimbóluma, az igazság fejedelme. *a Béke királya!* מלכי צדק מלך שלום

A kéziratnak kiszedett kefelevonatát már Budapestre kellett küldeni a Svábhegyi Szanatóriumba és egyre kevesebb lett a remény, hogy a jubileumi est megnyitóját a püspök személyesen mondhatta el. Erről szól a következő levél, amely igen érdekes ítéletet is foglal magában kis emberekről és nagy emberekről:

Kedves Barátom!

A korrekturákat küldöm. Kitűnő volt a szedés.

Arra nincs reménység, hogy megjelenhessek az ünnepélyen, mert passzív nem maradhatnék. Szerepelni pedig, orvosi rendelkezés tiltja. Kis embert nem bízhatok meg a felolvasással. Az ugynevezett nagy emberek pedig gyávák, önzők és irigyek. Nem előre, nem fel, hanem körültekintők.

Egészen megfelelő lesz, ha közületek valamelyik vezérember olvassa fel. Csak először tanulja meg olvasni és ne akadozzék. Én igazságokat írtam. Az igazság pedig nem akadozik.

Nagyon örülnék, ha szerencsém lehetne hozzád. De éppen e tekintetben is igen erős tilalom alatt vagyok. Még a telefonálás is csak a családom és hivatalom viszonylatában szabad. Fenntartom tehát későbbre a szerencsét, amikor majd a betegség kötelékéből kioldoz az Ur hatalmas keze.

Budapest, 1935 január 12.

Tisztelettel és szeretettel, kész híved dr. Baltazár.

Nemsokára már a tavaszi szentföldi útról küldtem üdvözlőlevelet Baltazár püspöknek, aki a következő levéllel válaszolt:

Tisztelt Barátom!

Nagyon meghatott annak a megállapítása, hogy még olyan messze távolból, Palesztinából is szeretettel gondoltok rám.

Aldjon meg érte Téged, a lelki vezért s a magyar kolonia minden tagját áldja meg az Isten.

יהי שלום בחילך שלום בארמנותיך

Debrecen, 1935 április 24.

Szeretettel üdvözlöl igaz híved

dr. Baltazár.

Különösen érdeklődött a héber Egyetem sorsa iránt. A Mult és Jövő egyetemi estjére a szanatóriumból küldött üzenetet és meleg üdvözlötet:

„Mi, igaz keresztények, akik a törvény és próféták nélkül el sem tudjuk képzelni sem a keresztény hitet, sem a keresztény tudományt, hálásak vagyunk a zsidóság iránt, amelyik ezen az egyetemen tömördek tudományának készségét állítja az egyetemes emberi vallásosság és egyetemes emberi művelődés szolgálatába, ott azon a Szentföldön, ahol a „genius loci“ semmivel sem pótolható szárnyalást ad a léleknek.“

Mikor legutóbb Jeruzsálemben voltam, a héber Egyetem első doktori avatása után felvettem a gondolatot, hogy most már sor kerülhet a tiszteletbeli doktori cím adására és milyen nagyszerű propaganda volna, ha az első jeruzsálemi díszdoktori címmel azokat a másvallású egyházfejedelmeket tisztelnék meg, akik a különböző országokban a zsidóság iránt megkülönböztetett szeretetet tanúsítottak. Ezek közé tartozott volna első sorban Baltazár Dezső püspök. Egyszer Oxfordban jelen voltam, amikor az ottani egyetemen nagy pompával díszdoktorokká avattak több külföldi előkelőséget különböző érdemeik alapján. Így történe ez, de bensőséges egyszerűséggel Jeruzsálemben is. Az egyházfejedelmek mindenünnen nagy kísérettel jelennének meg és szétvinnék a lélekemelő esemény hírét az egész világha. Baráti körben már elképzeltük és kiszíneztük Baltazár püspök jövő tavaszi útját a Szentföldre. Milyen boldogan járt-kelt volna ott, ahol „a hely szelleme semmivel sem pótolható szárnyalást ad a léleknek“. A jeruzsálemi Egyetem rektorának levelére adott megható válaszában Baltazár püspök mint életének megkoronázásáról beszél szentföldi útjának lehetőségéről. „Régesrégóta becézett vágyam, hogy meglátogassam a Szentföldet és ezzel méltó befejezést adjak egy viszontagságokkal, harcokkal és szenvedésekkel súlyos életnek. Nagyon hálás vagyok, hogy ezt a reményt kedves meghívásával közelebb hozta a megvalósuláshoz.“

Ez a vágya, fájdalom, már nem teljesülhetett. Most már csak haló poraira küldhet áldást Cion és Jeruzsálem.

És ennek a levelezésnek szinte tragikus kicsengése az a levél, melyet a napokban kaptam Jeruzsálemből a Héber Egyetem kancellárjától. J. L. Magnes elnök őszinte fájdalomának ad kifejezést a héber egyetem igaz nagy barátjának elhunytá fölött és kér, hogy tolmácsoljam a jeruzsálemi héber egyetem nevében a Megboldogult hozzátartozóinak az egyetem vezetősége és tanári kara mélységes részvétét és együttérzését a súlyos veszteség fölött.

GIAN BATTISTA ZAPPI: MÓZES

Ki az, ki óriásként kifaragva
felülmulja a legdicsőbbeket?

Az arca oly döbbentően néz s mered,
hogy szinte várom, zendüljön a hangja.

Ez Mózes, oly fenséges a szakállá,
s kettős sugár ragyog a homlokán.
Ilyen volt, amikor a hegyfokán
állt és Istennek fénye szállt le rája,

s mikor szavára kettévált a tenger
s ismét bezárult és a sok, sok ember
halottá lett és a halaknak étek.

S te, népe, egy borjú előtt hajoltál?
Ha e szobor lett volna ott az oltár,
bizony mondom, ez nem lett volna vétek.

Ford.: RÉDEI JENŐ.

DR FÜRST ALADÁR: HERZL ANYJA

Megjelent egyidejűleg a berlini „Jüdische Rundschau“-ban is.

Július 28-án, éppen tisó-beöv napján lett száz esztendeje, hogy a pesti gettó kellő közepén megszületett egy leányzó, ki a világnak később nagy kincset adott: Herzl Tivadart. *Diamant Jeanette* tán maga is abban az oszlopos, kétemeletes házban látta meg a napvilágot, ott a mai Károly-körúton, a Wesselényi-utcai áttörés helyén, a majdani Dohány-utcai templom töszomszédságában, ahol leányát, Paulinét, majd 1860 május 2-án fiát, Tivadart szülte. Két pesti patricius csalá-

lád lakta ezt a házat: a félemeleten Herzlék, az első Diamanték és „Jeanette sűrűn futott fel-le az összekötő lépcsőkön minden szabad idejében“. A leány előkelő, elegáns alak, korszerű, modern nevelésben részesült, tanult zenét és nyelveket, rajongott Goetheért és Schillerért és családjában főleg jószívűségéért, nemes lelkületéért imádták.

Hogy fia mit köszönt neki, azt Naplóihól, egyéb feljegyzéseiből meghatottsággal olvassuk. Szinte áradozik az áhitattól, ha róla megemlékezik. Már gyermekkorában benne látja a Szépség és Jóság megtestesülését, megcsodálja nyugalma és lelkierőjét, mikor férje körül összedőlni látszik az élet, az egzisztencia. Ha az író és politikus apjáról azt vallotta, hogy ő értette meg elsőnek terveit, eszméit, őt tenné meg Zsidóország első szenátorának, akkor az örök gyermek minden emberi elhatározása előtt mégis „Mamikám“ szavára hallgatózik haza (így magyarul írja mindig ezt a szót!). Az ő számára kéri el Lilientől a baseli Rajnahídról készült híres képének kópiáját, „jobban mondván, ő kapja az első, nálam marad a második“. Anyjáról mintázza a „Neues Ghetto“ és „Altneuland“ ideális feleségének, anyának és háziasszonynak képét. „Zsidó asszony kell, hogy több legyen férjének, mint a keresztény asszony. A mi férjeinknek van tűrni valójuk, amikor kimennek az életbe. Azért legyen a ház otthon számukra.“ A VI. cionista kongresszuson már özvegyruhában elkíséri fiát Baselbe, hogy borogatásokat rakjon beteg szívére és mikor Herzl halálos ágyán fekszik Edlachban, türelmetlenül csak édes anyja búcsútekintetét lesi, hogy azután tapintatosan kiküldje a szobából, nehogy végső tusáját lássa. A döblingi hármassírt az ő drága tetemét zárja le 1911-ben: befejezése egy olyan viszonynak, milyen csak az igazán nagy és szép lelkek közt lehetséges.

Herzl anyjáról, külső-belső lényéről, egyéb életrajzíroin kívül, főleg Herzl földije, eszméinek ismerője és elterjesztője, dr. Patai József gazdagította ismereteinket sok ismeretlen adattal, részlettel. Sőt, mintha a fiúról néhány éve magyar nyelven megírt könyvével az anya szellemének kívánna hódolni, a kötet címlapjául egy, az ő hirtokában lévő olajfestményt közöl, mely névtelen művészkéztől (szakértők Székely Bertalannak vagy iskolájának tulajdonítják) Dia-

mant Jeanettet 19 éves korában ábrázolja a kor kedvelt Madonna-stilusában. A könyv többi mellékletén, melyek mint menyasszonyt, fiatal feleséget, mint gyermekes anyát tüntetik fel Herzl anyját, ugyanazt a jellegzetes meleg, de melankolikus tekintetet találjuk meg, mintha már akkor tudta, sejtette volna Dóri fia tragikus sorsát. A fej fejedelmi tartása, az arc nemesvágású szilhuettje, főleg pedig a barna fürtök súlyos hajkoronája, mely tövisszörűvé volt válandó, némi tekintetben a másik nagy vértanúnkra emlékeztetnek, Erzsébet királynéira, kinek szintén túl kellett élnie egyetlen fiát.

Ha Patai műve eddig csak honfitársai részére közvetítette Herzl ismeretét, ezidén megjelent héber fordítása, melyet dr. Barsinének a mostani ünnepekre megjelenő német szövege alapján készített J. L. Baruch és adott ki a telavivi Omanuth, a legszélesebb köröknek tette hozzáférhetővé a benne felhalmozott sok értéket. A palesztinai sajtó egyhangú lelkesedéssel köszöntötte is a Herzl-irodalom és Herzl-ikonográfia eme gazdagodását és főleg a könyvnek ama jelességeit emeli ki, melyek a szerző művészi-költői beállítottságából és a budapesti környezettel és viszonyokkal való szoros kapcsolatából erednek. A *Haólam, Habóker, Doar-hajom* és más ujságokon kívül a *Haárec* kétizben is foglalkozik az új munkával. Az egyik cikk május 14-én: „Herzl és az ő anyja“ címen külön fenti festménynek van úgyszólván szentelve, melyet „órákig kellene előbb tanulmányozni, mielőtt a könyvre rányitunk“. „Ez a kép a könyv elején kulcsa, nyitja Herzl egyéniségének. Mindent az anyjától örökölt: termetét és tartását, szemét, arcizmát, még hangját is, társadalmi érintkezési formáit és erkölcsi életfelfogását.

Nézzétek meg Herzl minden ábrázolását és látni fogjátok, hogy az anya minden szépsége, finomsága, méltósága tükröződik benne. Anya és fiú oszthatatlan szimfóniát alkotnak, egységes égi dalt, mely két tényben valósult meg.“ Herzl édes anyjának ezt a képét bizonyára jól ismerte, mindenkor szeme előtt is tartotta. „Akinnek ilyen anyja volt, annak szeretnie kellett a gyermekeket, az embereket, annál nem csoda, hogy ébren-imitten a világ megjavulásáról, Izrael visszatéréséről álmodozott. Mert mi egyéb Herzl anyja, mint királyleány, avagy inkább királyi anya a Dávid nemzetségéből, egyúttal Ráchel is, aki fájdalmaiban megtisztultan gyermekeit siratja...

Könyvi: Herzl. (A Wienben arrivált fiatal szobrász első műve a marosvásárhelyi Kultúrházban.)

RICHARD BEER — HOFMANN: JELENET A „JAKOBS TRAUM” CÍMŰ SZÍNJÁTÉKBÓL

Szereplők: Jákob és Edom, testvérek.

Szín: a II. felvonásé, a Beth-El nevű magaslaton.

JÁKOB *(körülnéz és a naplementét figyeli. A magaslatra alkonyat borult, de még nem egészen sötét a táj):*

Közel az éj.

(Ismét körülnéz, majd fogja a kis bárányt, mely a pázsiton szunnyad, kezében tartja s gyöngéden melléhez szorítja.)

Megfeledkeztem rólad?

Hová fektesselek? Az éj hideg,

(könnyű nyugtalansággal, maga elé)

Még pásztortűzet gyujtanak talán

A holondok ott lenn!

(A meredély szélére lép, karján a báránnyal, hogy letekintsen. A háttérben, ott, ahol alacsony bokrok közt egy út a völgybe vezet, Edom lesz látható. Még nem érte el az ormot, úgyhogy még nem látható teljesen. Alakjának a körvonalai sötétben válnak szabadon a még világos alkonyi égtől. Jobb kezében a pórázt tartja s már feltűnnek a csaholó ebek. A sötétlő bokrok mögül zöldeken fénylik a szemük. Edom megáll.)

EDOM: Jákob!

JÁKOB *(hirtelen megfordul, a meredély legszélén áll. Megijed; nem hangosan szól):* Edom!

(Megembereli magát. Könnyű fejvetéssel egy elszáradt főtörzsre mutat. Hangja mesterkélt biztonsággal cseng, valamivel élesebben, mint rendesen, de kissé fojtottan is):

Kösd kutyáidat oda le a tönkhöz,

Meg ne ijesszék szopós, kis bárányom!

EDOM *(odaszíjazza a kutyákat a fához s anélkül, hogy szemeit levenné Jakobról, íjját lefejtí válláról. Gúnyolódó a hangja):* A bárányért aggódsz? S nem magadért?

JÁKOB *(nyugodtan, határozottan, anélkül, hogy észrevenné Edom gúnyolódását):* A bárányért aggódom. Pásztor vagyok és...

EDOM *(erősen):* Magadat őrizd!

JÁKOB *(kényszeredett nyugodtságát, mint valami farsztó álarcot ingerült fejvetéssel eldobja magától s tudatos kihívással szól erős hangon):* Minek?

Atyám áldása őriz engemet!

EDOM *(vadul fenyegető intéssel, de már félig öntudatlanul egy nyíl után kap):* Te!!!

Szakadék előtt állasz!

JÁKOB *(hátravetett fejjel, megmámorosodva a veszélytől s ujjongva felnevet):* Nem! Csak csücsön!!!!

EDOM *(már beigazította a nyilat):* Hát pusztulj!

JÁKOB *(kinyújtózkodott boldog bizakodással, csaknem tombolva):* Nem!

EDOM *(kilötte a nyilat, amely surranva és reszketve megakad a bárány testén, melyet Jákob szorongva tart a mellén. Edom szinte önkívületben mered Jakobra):*

A nyíl talált. De ő

Sértetlen áll? *(eltöri az íjját)*

Szakadj meg átkos fegyver,

Varázs tört meg.

(Vadászkést vesz elő és gyors ugrással az orom legtetetjén termett)

De hadd lássam...

JÁKOB *(ünnepélyes, zengő megszólítással):* Edom!

Nem kíván engem áldozatnak Isten!

Mint egykor Moriáh hegyén, apámért

Hát ím, ma értem egy kis bárányt küldött

Hogy kíméljen a haláltól —

(kitárja karjait és a kimúlt állatot lassan a földre teszi)

Nézd, vége!

EDOM *(keserűn, szavak után kutatva s gúnyosan):*

Vége! *(tomboló felkiáltással)*

Átkozott, ki Veled van!

JÁKOB *(ragyogó arccal, messzire kitérve karjait):*

Aldott!!!

Aldott, ki velem van. Jöjj hát, óh testvér!

EDOM *(keserű gúnnyal, hirtelen):*

Tán közeledjem én is? Oly közel,

Hogy átkarolhass engem s ugyanakkor

Védtelen hátamba döfhessed késed?

(tajtékzó dühvel)

Óh, gyáva te, óh alattomos! Tolvaj!

JÁKOB *(tisztá hangon, nyugodtan):*

Mit loptam én?

EDOM *(felkacagva):* Okosan kérdi? Tán

Kíváncsi vagy, mennyit tudok? *(Erősen)* Sokat!

(csaknem fuldokolva a mély keserűségtől, de akaratlanul is tompa hangon, mintha még titokban tarthatná)

Szolgák kilesték, s szolgák kikiáltják.

Az elsőbbség, Tenéked lett ígérve,

Harmatja Égnek és zsírja a Földnek

Búzája, mustja, mind néked ígérve —

Mindent tudok?

(felháborodásában felkacag)

Hogy mit loptál? Mondd inkább,

Hogy mit nem loptál, *(gyűlöletét arcába vágva)*

Te; anyád kedvence!

JÁKOB *(nehezen lefékezett izgalomban. Sötétben cseng a hangja):* Azt hiszed Edom: búzáért és mustért?

Égi harmatért s földi zsírért küzdök?

Nem szólal Benned?

EDOM *(borzasztó fenyegetéssel):* Hallani kívánod.

Mi bennem szól?

JÁKOB *(felkiáltva):* Hát ölj meg!

(kirántva kését, messzire eldobja)

El — a fegyvert!

Jó szolgálaim a völgyben, — távol innen

Egyedül vagyok...

EDOM *(elhárítva):* Nem! Nem párbeszédre

Jöttem! Véd magad!

JÁKOB: Nem akarok ölni!

EDOM: Hallgass! Véd magad!

JÁKOB *(pillanatnyi csend. Beállt az éj. A két alakot alig lehet megkülönböztetni):* Hallgatok!

EDOM *(Jákob késére, mely a földön fekszik, fejmozdulattal rámutat):* Vedd késed!

Hallod-e? *(Megáll. Idegenkedve)*

Mi nyöszörög? És mi szól itt

Egy asszony, vagy egy gyermek hangján?

JÁKOB *(nyugodtan, halkan):* Semmi!

Egy forrás csöpög.

EDOM: Mondom: véd magad!

(szélroham rázza a lombot. Edom megijed)

Mi zúg?

JÁKOB *(inkább magának felel, mint Edomnak):*

Az esti szél. Csak vándorol

És közben rázza az olajfák lombját,

Hol gyermekkoromban játszottam —

EDOM *(felemelte Jákob kését és anélkül, hogy közeledne hozzá, Jákob felé tartja):* Fogd hát!

(Jákob mozdulatlanul áll)
Meg kell lennie!
(Jákob felé ront. Lába alatt megindul egy kő s tompa dör-
géssel lezuhan a meredélybe, magával rántva a szétmorzso-
lódó kavicsot. A szirtfalakról visszhang felel. Edom vissza-
hökken. Csönd.)

JÁKOB (halkan cseng szava a homályon át):

Csak egy laza kő...
Megmozdult alattad s a durva sziklát
Lerántotta a mélybe. Egyéb semmi!

EDOM (összeszedve magát):

Aggódol értem, hogy tán megijesztett?
S ha megremegne most a Föld alattam,
Döntést akarok. Jól van hát, kés nélkül!

(Úgy a Jákob, mint a saját kését földre dobja)

De küzdj meg velem — vár ott lenn a mélység.

(Jákob még mindig mozdulatlanul áll)

Még most sem akarod? No várj, te gyáva,

De most már gondolj a védekezésre

(két gyors lépéssel elérte Jákobot s vállonragadja)

Védd magad, Jákob!

(Hátratántorodva dadog)

Mi az, mi van nálad?

Nem, nem is nálad, de hátad mögött

És alattad is, mint nagy fehér szárnyak,

Sóhajuk érzem, körülötted. Jákob,

Nagy, fehér szárnyak csattogását érzem!

JÁKOB (nyugodtan):

Csak fehér felhők. esti ködök szállnak

A völgyből ide s lebegnek felettünk.

EDOM (megrendülve): Nem felhők, nem —

(megborzadva)

Ki van melletted? Mondd már

Óh, mondd Jákob! Te nem vagy egyedül!

JÁKOB (karjai a mellén pihennek, nyugodtan és mélyen
lélekezik. Magasba néz. Szavai kissé megindultan, tisztán
szállnak fel, mint egy gyermek nyugodt imája):

Szakadék fölött állok — s egyedül

Csak éj és szél és felhő száll körültem

Csak Edom, testvérem van még mellettem

És aztán (halkabban) mészli imája anyámnak

Az is velem van tán...

EDOM (haragja utolsó fellobbanásában öklét emeli fel
Jákobra): Te!

(Térdre rogy s kezébe temetve arcát, nyögve szíven találva.)

Te!!

(A hegyorom a hold bizonytalan fényében világol. Jákob
Edom felé indul és gyöngéden megérinti vállát. Edom fel-
néz, keserűen mormolva maga elé.)

Már térdet

Is hajtok Néked!

JÁKOB (letérdel mellé, balkarjával átkarolva Edomot):

Nem Te — nékem. Ketten:

Testvérem, térdelünk itt a homályban

Egy vér zúg bennünk s ugyanaz a Rém

A Névtelen előtt, ki ide vitt!

Félsz tőle? (Fejét megbiccentve)

EDOM (anélkül, hogy felnézne): Én is!

Láttad őt?

JÁKOB:

Soha!

EDOM (suttogva): Szólt Hozzád

JÁKOB:

Még nem!

EDOM (félénken):

S atyánkhoz?

JÁKOB:

Igen!

EDOM: S ösünkhöz?

JÁKOB:

Gyakran.

EDOM:

E földet ígérte?

JÁKOB: Ezt is ígérte!

EDOM (felfigyelve): Ezt is? S ezenkívül?

JÁKOB (visszatartott hangon):

Így szólt Moriah-hegyen Ábrahámhoz:

„Magvad által minden népe a Földnek

Áldassék!”

EDOM (felnéz rá): Idegen is?

JÁKOB:

Igen, áldott —

Általunk áldott, legyen mind!

EDOM (keserűen):

Mit mondasz:

Általunk!?! Engem kitagadott — Isten!

JÁKOB (fájdalmas mosollyal): Te, kitagadva? Edom,

(gyengéden átfogja)

Minden reggel

Ha szemed nyitott, s mint vidám vadász

Nagy, tiszta vággyal, indulsz a világba

Nem dobban szíved, ha bokor mögül

Vad toppan eléd? S nem reszket karod

Elfojtott kéjjel, ha nyilat röpítesz,

S nem ujjongsz föl, ha elterül a zsákmány?!

S ha mámorosan hullámszik a véred

S magába áraszt mindent, mire vágysz?!

(keserűen felkacag)

Te vagy kitagadva? S én... én...

EDOM (gyorsan):

Kiválasztva!

Anyánk mondta!

JÁKOB (szomorú mosollyal): Ő mondta?

(vállát vonogatva felsóhajt)

Akkor úgy lesz!...

(Keserűen)

„Kiválasztottnak lenni — ezt jelenti:

Álmatlan éjjel fénnel, hanggal küzdni.

Tán azért lettem kiválasztott én,

Hogy engem várjon minden szenvedés,

Hogy kimúlt állat kérdő szeme énrám

Meredjen?!

(Egyre fokozódó erővel)

Mintha én alkottam volna?!?

Mért akarja ő, hogy én adjak választ

Mintha én lennék: Ő, ki mindent alkot?!

(sötét tekintettel)

Hogy tudjam én ezt? Ezért választottál?

Jőjj akkor hozzám le és súgd fülembe,

Hogy felelősségre vonjalak érte

S teremtményed megbocsásson Neked!

(borzalomtól megrázkódva)

Szólj. Borzalmas, Te, hogyha hozzánk szólasz

És Iszonyú Te, hogyha — hallgatsz...

EDOM (Jákobot átkarolva):

Jákob,

Szökj meg ily Isten elől s jőjj velem

Ajath legelőjére vezesd nyájad

Jőjj oda le és maradj csak újholdig

És jövök hozzád, nyájjal, szolgahaddal

És nőseggel és hő élelemmel.

És együtt megyünk idegen országba.

Hol nincs hatalma ennek az Istennek.

Ahol az idegen istenek némán

Aranyházakban laknak s szent papok

Hőn tolmácsolják a mi vágyainkat.

Nem kell a mi Istenünk. Oly közel van!

(egyre sürgetőbbben)

Jőjj, Jákob! S hagyjuk neki ezt a földet,

Hol fagytól, hőtől mind eltikkadunk!

Hagyd néki ezt a földet s ezt az áldást

Ez Isten elől énvelem fuss, Jákob!

JÁKOB (felugrott): Futni? Nem! Inkább elébe megyek!

EDOM (felemelkedve, szinte önkívületben néz Jákobra):

Ujjongsz! *(felkiáltva)* Ujjongsz?
(ujra felébredt keserőséggel felkacag)
Lám, mindezek dacára
Jól tudtam: üdvösség harsog belőled
Hogy nem vagy olyan, mint én... *(felháborodva)*
Oly rossz volnék?
(dühös és fájdalmas nyöszörgés után)
Azt akarod, én nem...
JÁKOB *(vállán ragadja Edomot):* Edom... Edom!
Ne nyöszörögj, nem szabad!
EDOM *(karjaiból kitépi magát):* Én? Ki mondja,
Hogy én... Az utca porától elfúlva
A torkomat is, mintha fojtogatnák
Elepedve...
JÁKOB *(a borral töltött edényt Edomnak nyújtva):*
Igyál! *(Edom elfordítja fejét)* Az én boromból!
EDOM *(sötéten):* Én nem iszom!
JÁKOB *(halkan, könnyörögve):* Igyál, hisz szomjazol!
EDOM: Akkor sem iszom... *(maga elé mormog)*
Nem szabad!
JÁKOB *(leteszi az edényt a földre):* De mért?
EDOM: Szaladj csak oda le az útra s mindazt
Mi ott fortog a mocsárban, hozd nékem
Hadd igyam... *(keserűen felkacag)*
De a borodból — soha!
JÁKOB: Nem szabad? Tán így fogadtad meg?
EDOM: Így!
JÁKOB: Mikor?
EDOM *(újból kacag, mélyen sértett büszkeséggel):*
Mikor Zahor, a hű szolgám ezt mondta:
„A fivéred lett megáldva és nem Te.”
JÁKOB *(belső háborgás után):*
És akkor megfogadtad: bort nem inni
Amíg...
EDOM *(elfordul):* Ó, hagyj!
JÁKOB: Mondd meg!
EDOM *(lehajtott fővel)* Hisz jól tudod!
Mit kínozol?
JÁKOB *(nyugodtan):* Oly gyáva vagy? Amíg...
EDOM *(tompán):* Míg nem láttam a véred!
(Pillanatnyi csend.)
JÁKOB: Addig nem? — Nos...
(Lehajol, felemeli a földről a kést és balkezét odatartja Edom felé)
Fogd a kezem!
EDOM *(idegenkedve):* Minek?
JÁKOB: S én a tiédet!
(Egymásba fűzik kezüket s összefonva magasba tartják)
Kitárt karok, ti, összefont karok!
(Megkarcolja mindkettőjük karját)
Én úgy vágok helétek szent jelet
Egy anyaszülte ellenség és testvér
Tenakaratból légy most újból testvér
(Egy lépést hátrálva a föld felé fordítja kettőjük karját)
Áradj a földre, óh kettévált vérünk
És keveredj és légy Te újból eggyé!
Egy vérből való testvér: Edom s Jákob
S a vérem többé — Edom — sose lássad!
(Az edényt Edom ajkaihoz viszi)
Én testvérem, igyál. Már szabad
(Edom iszik a borból. Jákob újból tölt) Töltök!
Igyál még!
EDOM *(elfordul s most fáradtabb a hangja):*
Hagyj! Nem szomjazom már többé!
JÁKOB:
Mondd, nem vagy fáradt? Nézd, mily illatos
Pázsitos ágyam. Osztozzunk meg rajta.

EDOM *(fáradtan):* Hazamegyek. *(Már indulva.)*
JÁKOB: Maradj!
EDOM: Várnak.
JÁKOB: Tudom.
Valaki vár...
EDOM *(fájón):* Valaki, aki gyűlöl
JÁKOB *(Edom kezét megragadva):*
Nem gyűlöl ő s áldani fog, ha tudja,
Hogy végre...
EDOM *(vállát vonogatja):*
Talán... Talán kedvedért.
Isten Veled. *(Megindul, de megáll; aggódó hangon)*
De mondd csak, szíved mélyén
Nem érzed Te, hogy rosszabb vagyok Nálad?
Mondd igazán!
JÁKOB *(gyöngéden megsimogatja Edom haját):*
Nem, testvérem.
EDOM *(mintegy segítséget keresve):* S valóban
Nem kell magam gyöngébbnek tudnom Nálad
Úgy gondoltam, mert más vagyok?!

JÁKOB *(Edomba mélyedt tekintettel):* Nem érzed
Az illatot, mely pázsitomból árad?
Nincs növény, mely oly édesen s tikkasztón
Áraszthatná a pázsit illatát.
Minden virág más illatot lehel.
Szirom, vagy lomb sosem egyfélét áraszt
Azt hiszed: ezek lenézik tán egymást?

EDOM *(a völgybe vezető úton áll, már csak felső teste látható, a kutyák pórázát leoldotta a fáról. Végső bizalmatlansággal):* S nem hecsülsz kevesebbre? Mondd, valóban?

JÁKOB *(Edom fején tartja jobbját):*
Nem! Isten így akar. És téged másképp!
S mert Edom vagy Te, lehetek én: Jákob!
(Edom már eltűnt. Jákob utána néz, lába a bárányba botlik és a pázsitba rejti, oldalt.)
Nem így képzeltem én ezt te szegényke,
Hogy ide hoztalak vón a halálba. *(Lenéz a völgybe)*
Mily furcsán vonul ott a köd! S fehéren
Az út, a patak, bokor s meredély
Tejsűrű ködbe merülve hullámszik.
S köröskörül itt végig, e mély völgyből
Mint sziget úgy mered ki *(halkan)* ez a csúcs.
Csak ködfoszlány, csak szikla, felleg s csillag.
(Megoldja övét s lefekszik a pázsitba)
De kemény kő vagy, s hűs vagy, mint a harmat
Nem vagy Te nagyon vendégszerető...
(Az égbe tekint)
Oly eget, soha még, — oly csodakéket —
Hogy szikráztok ti csillagok fölöttem!
Én nem alhatok annyi pazar fénytől.
S oly fáradt vagyok. S imádkoznom kell még.
Anyám kívánja. Nyugalmat csak ez hoz...
(mélyen lélegzik) Hát imádkozom:
(megáll, majd nyugodtan folytatja)
Hallod: Láthatatlan?
Te: Isteneknek atyja, figyelj énrám?
Mondd: tudsz Te rólam s reszketésem nem több
Tenéked, mint fű, ha zizeg a szélben?
Mondd: jobban figyelsz rám, mint mormoló
Bús forrás hangjára, ha fut a völgybe?
Ki tudja?! A lomb is azt hiszi: Hozzád
Suttog, pedig csak a Te szellőd rázza.
Így szólsz felőlem Te tán önmagadhoz
S párbeszéd Rólad — Veled: az imám!
(S már alszik is.)

SEBESI ERNŐ fordítása.

MUNKÁCSI ERNŐ: A PÁRMAI PALATINA KÖNYVTÁR ZSOLTÁROS KÖNYVE

Páratlan a zsidó könyvművészet történetében a *De-Rossi* gyűjtemény 510., újabb számozás szerint 1870. sz. kódexe. Kis, 16x12 cm. nagyságú könyv, amely a Zsoltárt. azonkívül alkalmi imádságokat, esküvői, a „Berith-Milah“-kor mondott és temetői imákat tartalmaz. A zsoltáros részt Ábrahám b. Ezra magyarázatai kísérik.

A miniator illusztrálórendszere egészen sajátos. A legtöbb initialé az illető Zsoltár tartalmára utaló jeleneteket ábrázol. A színek élénksége feledhetetlen; évszázadok dacára nem koptak meg és nem vesztek erejükből. A kék, arany, zöld és vörös színek most is a keleti élénkség pompájában díszítik ezt a pompás könyvecskét, amelynek eredetére a colofonban egészen pontos feljegyzés van. Ez a következőképpen szól:

„Én, Ábrahámnak fia, Méir Hispanus készítettem ezt a zsoltáros könyvet. Befejeztetett a 4916. évben (Kr. után 1156-ban). Elul hó közepe táján Rodos városában.“

E zsoltáros kódex miniatorjának nemcsak tökéletes rajztechnikája volt, nemcsak a színkeverésnek igazi művésze, — de ötletes, eredeti tehetség, aki számos miniatűrjében elsőként ábrázolt olyan sujeteket, amelyek később világhírű művészeknek közismert témáivá váltak. Érdeemes, hogy közelről megfigyeljük ezeket az illusztráló initialékat.

A 137. Psalmus-ból elemi erővel tör ki a Bábel vizeinél síró, Cijjonra gondoló zsidóság panasza, ősi fájdalma.

„Bábel folyóinál, ott telepedtünk meg, keservesen sírtunk, Cijjonra gondolván. Amint a fűzfák közé értünk, felakasztottuk hárfánkat; mert ott poroszlóink énekszót kértek tőlünk s fosztogatóink mulattatott:“

„Énekeljete nekünk Cijjon dalokat“!

„Hogy énekelnök az Örökkévaló dalait idegen földön? Ha elfelejtenélek Jeruzsálem, sorvadjon el a jobbom!“*)

A Zsoltárnak e megható sorait, — amelyek később annyi festménynek képezték tárgyát, először ebben a kódexben találjuk illusztrálva. Egy folyó vizénél két szomorú arc látható. A baloldali alak két kezével mellén széjjeltárja ruháit. Szinte érezzük, hogy most szólal meg: „Hogy énekelnök az Örökkévaló dalait idegen földön?“ A másik alak könnyes szemeit törli. Oldalt a folyó vizéből kiálló fűzfa látható, amelyre lant van akasztva.

Két álmodozó, bánatos arc vezeti be a 126. Zsoltár (1. sz. kép) első szavait:

„Midőn az Örökkévaló Cijjon sorsát jóra fordította, olyanok voltunk, mint az álmodozók.“ (Psalm. 126. 1.).

Jeruzsálem városának képe jelenik meg a 48. és 125. Zsoltár initialéjában (2. és 3. sz. képek). „Nagy az Örök-

*) A Zsoltárokból idézett részek dr. Fränkel Bernát fordításából valók.

(1) Cijjonról álmodozók. (126. zsoltár)
A páрмаi Palatina-könyvtár Zsoltárkönyvéből

(2) Jeruzsálem városa (48. zsoltár)
Az initialékat Méir Hispanus festette 1156-ban

(3) Jeruzsálem városa (125. zsoltár)
Az initialékat Méir Hispanus festette 1156-ban

(4) A templomi kórus (149. zsoltár)
Initialen von Méir Hispanus 1156

kévaló és nagyon dicséretes a mi Istenünknek városában, az Ő szent hegyén“. — Így szól a 48. Zsoltár. S a miniatűrben megjelenik Jeruzsálem, mint egy középkori, fallal bekerített város, gótikus várkapuval, magas tornyokkal. Magas hegy tetején levő várat látunk a 125. Zsoltár illusztrációjánál. A várfalnak a mór stílust jellemző felső lezáró vonala van. Ilyen lehetett a középkori Rodi, Málta, vagy más Földközi-tengerparti vár s ilyennek képzelte a miniator Cijjon várát is, amidőn ezeket a sorokat illusztrálta:

„Akik az Örökkévalóban bíznak,
Olyanok, mint a Cijjon hegye,
Amely nem inog, örökre megmarad“.

Méir Hispanus kiváló zeneértő lehetett, aki jól ismerhette a chorális énekeket, a dirigens szerepét, stb... A Zsoltároknak egy része énekszöveg, amelyeknek tartalma is gyakran szól a „karmesterről“ (Lamnceah), „énekről“, „új énekről“. S ez alkalmat adott a miniaturnak, hogy ezt a témát káprázatos ügyességgel, fantáziával és leleményességgel variálja. A 149. Zsoltárnál (4. sz. kép) megjelenik a kórus dirigense és a kórus. A karmester mindkét kezét felemelve vezényel, — az énekesek fejei zárt sorokban láthatók, — előttük hangjegyes könyv van. A 83. Zsoltárnál egy csuklyás ember vezényel. S a 21. Zsoltárnak ezeket a sorait:

„Örökkévaló, a Te hatalmadnak örül a király,
Segítségednek ujjongva ujjong“

— a miniator egy koronával ékesített királyi alakkal illusztrálja, aki kezét imádkozva emeli fel, előtte hangjegy. Ebben a miniatűrben — mint általában az egész kódexben

— fel-feltűnnek a gótikus drôlerie díszítési elemei, — emberi, növényi és állati figurális díszítések összetételei. A koronás királyi alak növényi indákban folytatódik, amelyekből a kép alján egy oroszlán bontakozik ki.

E kódex miniatúráiban nagy változatossággal jelennek meg a legkülönbözőbb hangszerek s a Zsoltárok zenei előadásának többféle ábrázolásai. Bámulatraméltó fantáziára vall a 76. Zsoltár miniatúrája, ahol egy madárfejű, emberi testű alak hegedül; mellette két lant és egy cimbalomféle húros hangszer. A 6. Zsoltárnál egy kutyafejű alak mellé hegedűt festettek. A 95. Zsoltárnak ama hívó szavait — „Jer-tek. énekeljünk az Örökkévaló tiszteletére“ — három trombitás alak megfestésével illusztrálta. A jobboldalon álló, növényi ornamentikában végződő emberi alak egyenes trombitát fuj, — míg a vele szemben álló szájában sófúrszerű hajlított kürt van. A 109. Zsoltárt (5. sz. kép) egy csörgősipkás „énekes-bohóc“ alakjával illusztrálta, akire két derűs, vidám arc nevet.

E zsoltáros kódex miniatorját különösen foglalkoztatta a Zsoltárosköltő királynak, Dávidnak élettörténete. E később sokszor megfestett témáknak első megjelenései itt láthatók. S úgy látszik, hogy Méir Hispanus kedvelte ezt a témakört, mert Dávid király élettörténetének illusztrálásába szinte drámai erőt vitt be. E tárgykörbe tartoznak többek között a 28., 34. és 59. Zsoltár miniatűrjei.

A 28. Zsoltár első verséhez:

„Téged szólítalak Örökkévaló,
Ne kelljen hallgatásodon a sírbaszállókhoz
hasonlóvá lennem“.

— gyönyörű initialé fűződik (6. sz. kép). Egy koronás királyi alak (Dávid) balkezelével egy gödörre mutat, amelyben fejjel lefelé emberi alakok senyvednek. Négy lábszár, de csak egy emberi fej látható. A gödörből kiálló lábszárat kígyó harapja. A kompozíció egységes és erőteljes.

A 34. Zsoltár bevezetése arra utal (1. vers), hogy az „Dávid zsoltára” akkoriból, amikor Dávid eszelősnek tetette magát Abimelech előtt, aki elűzte, mire ő megmenekült. A miniatör a Zsoltár e verséhez fűződő képen a fiatal Dávidot kétféleképpen ábrázolta. (7. sz. kép). Jobboldalon, csapzott hajjal, ruháját felemelve táncol — ez a magát örülnék tettető Dávid. Baloldalt pedig kezeit összekulcsolva, hálát mond a Mindenhatónak megmeneküléséért.

Az 59. Zsoltárnál (8. sz. kép) egy középkori vár-torony látható. Az ablakból Dávid néz ki. Két dárdás őrnézi a házat. E Zsoltárnak bevezető sorai magyarázzák meg: „A Karmesternek. Ne ronts szerint. Dávidtól dal. Mikor Saul odaküldött és őrizték a házat, hogy megöljék.”

A 144. Zsoltár initialéja Dávid királyt a Mindenható iránt alázattal telt, harcra uralkodóként mutatja be. Koronával a fején, királyi paláttal a vállán áll előttünk Dávid és két kezével széles markolatú lovagi kardját az Ég felé emeli. Érezzük, hogy a miniatort a Zsoltár e szavai ihlették meg: „Áldva legyen az Örökkévaló, az én mentőszirtem, aki karjaimat harcra gyakorolja, ujjaimat háborúra.”

E zsoltáros kódexnek nemcsak a zsidó művészettörténetben van elsőrendű jelentősége, hanem általában a Biblia-illusztráció terén. Ebből a szempontból ezideig nem ismerték s remélhetőleg e sorok felkeltik majd a művészettörténészek figyelmét a középkori művészetnek erre a remekére

ARI IBN ZÁHÁB (JERUZSÁLEM): TE BENNED, JERUZSÁLEM...

Légy áldott, Jeruzsálem, oh légy áldott,
Ki gyermekálmom dús valóra váltod.
Benned hazára leltem,
Hegyeid közt szívem büszkén dobog,
S örömtől remeg a lelkem.
Küszöbödre lépve fénnel telt szemem.
Szent hajnalom csillaga itt ragyog,
Oh földed, eged ihletében érzem:
Enyém vagy te és én tied vagyok...
S ha nekik is szent a Könyvek Könyve,
Az én Bibliám, az én Könyvem ez.
S ha mások bitoroltak, Jerusálajim,
Jegyesem vagy, kit eljegyeztek szent imáim...

*

Némán jöttem falaid közé, Jerusálajim,
Idegen dalt nem dalolt ajkam földeden.
Idegen föld porát mielőtt leráztam.
Cijon dalai nem forralták vérem lázban.
S mikor jött a nap s ujjongó vágy ömlött el rajtam.
Figyeltem a csend hangját s új ige érinté ajkam.
Megnyíltak szemeim, előtört élet mámore,
Így még nem láttalak soha...
S azóta szívem igéje, egyetlen énekem:
Jerusálajim.

(5) 109. zsoltár.

Initialen von Méir Hispanus 1156

(6) „Ne kelljen a sírbaszállókhoz hasonlóvá lennem.”

(28. zsoltár.) Az initialét Méir Hispanus festette 1156-ban

M. M. Haarbleicher: Ősz van Júdeában — „Gesem“

Fordította:
GERŐ LASZLÓ

Törvény s ősi szokás révén
zöldlevelű sátor mélyén
volt mindnyájunk otthona.
Csendben, titkon és vidáman
ide gyűltünk mindahányan
s így szállott hét nap tova.

Fent lombtető vet ránk árnyat,
oldalt könnyű deszkavázak,
virágdíszek a falán.
Cédrusalma, mirtus, pálma
volt az ünnep koronája,
melyet termett ős hazám.

Ó, ti drága csalódások,
valót játszó boldog álmok,
aranykorból fénysugár!
Míg hét napig ünnepeltünk,
nyugodtan elfelejtettünk
minden jajt, mely reánk vár.

Hittük, hogy szabadok lettünk,
megváltás ragyog felettünk
s elkorhadt fánk újra ép;
hittük újra: hova vágyunk,
Jeruzsálem a lakásunk...
Szép álmom volt, ó, be szép!

Ó, de elmúlt már az ünnep,
a szép álmok tovatűnnek:
hív az élet: csúf varázs!
Felvesszük a régi jármot,
megkötöznek újra láncok
s űz az ostopattogás.

Amde ősi földünk képe
a szívünkbe marad vésve
tarka, tüzes lapokon.
Gyötrött szívünk megszakadhat,
vágyódásunk mégse lankad,
mely hazánkba visszavon.

Rögjein az ősi hantnak
halottaink feltámadnak;
ott vár béke s nyugalom.
Isten, a föld kormányzója,
örökségünket megóvja
s visszaadja egykoron.

Add, hogy addig szép maradjon,
eső hintse, hadd viruljon,
atyák és fiak Ura!
Fagy ne bántsa, jég ne verje.
legyen füve, gyümölcskertje,
jó olaja, tűz bora!

Kalászdíszben várakozzon,
míg majd útunk végre egykor
húzza vissza elvezet.
Majd ha igánk szertepattan,
jutalmul, hogy lankadatlan
hittük szent ígéreted.

Hamburgban élt a mult század közepén. Néhány verse August Frankl: Libanon c. 1855-ben megjelent gyűjteményébe is fel van véve. Haarbleicher „Tavaszi van Júdeában“ c. és fenti verse a 40-es években láttak napvilágot s érdekes példái annak, hogy a legerősebb asszimiláció

évtizedeiben, hosszú évekkel a Palesztina mozgalmak megindulása előtt is élt a zsidó lelkekben az őshaza utáni vágy s az oda való visszatérés reménye. Haarbleicheren kívül a XIX. században a német zsidó költők egész sora pengetett hasonló húrokat.

(7) Dávid megmenekülése (34. zsoltár)
Az initialékat Méir Hispanus festette 1156-ban

(8) Dávid őrizetben (59. zsoltár)
Initialen von Méir Hispanus 1156

Magyar-zsidó csendőr Maabarotban
Oldalt képek a kibucból

GÁLOSI SOMA: A KIRÁLY ÉS AZ ESZROGMONOPÓLIUM

Új gépeket, új orvosszereket, tudományos és technikai elméleteket és berendezéseket tudnak bölcs elmék kiagyalni, de a pénzszerzési módok terén már minden leleményesség is csak plágium. Monopóliumok, kartellek létesítése is már régi módszer a haszonszerzésre. A mai kor gyermeke azonban nem megy babra, — bár idővel még erre a cikkekre is sor kerülhet —, hanem tüzelőre, tejre, burgonyára.

Már a múltban is rá akarta vetni magát néhány ember egy közszükségleti cikkre. Avval kezdik manapság is, hogy az a bizonyos cikk drága, rosszminőségű, tehát majd ők csinálnak rendet, kezükbe veszik és megmentik az emberiséget. Mikor aztán az alapítás sikerül, a jog, vagy szervezet kezükben van, akkor biztosan megvalósul a cél: mennél olcsóbban venni és mennél drágábban eladni.

Tehát a régi Óbudán is egy kis csoport összedugta fejét és gondolkodni kezdett, mi az a legnélkülözhetetlenebb cikk, melyen keresni lehetne. Az egyik bölcs kibökte: az eszrog.

Felragyogtak az arcok. Igaz! Igaz! Van-e még olyan nélkülözhetetlen, pénzbe kerülő dolog a zsidó számára, mint sátoros ünnepen az eszrog? Az a szép, finomillatú citromfajta gyümölcs, melyet messze Keletről hoznak be az őszi ünnepekre. Gondosan, különös szakértelemmel válogatja ki a vevő, mert teljesen épnek, sérelem- és foltmentesnek kell lennie. A csúcsa a kis szárral pedig hasonlítson karcsúságában Salamon tornyához. Gondosan kenderkőché takarják, ezüst szelencében viszik a templomba a mirtussal, fűzaggal felszerelt pálmaág mellé és végzik vele a hálazoltárok és könyörgő imák szertartását.

Hát ki az a zsidó ember, kinek számára nélkülözhetetlenebb cikk van, mint az eszrog szukosz előtt? Mert utána egyszerre lesüllyed az ázsiója és a narancsával lesz egyenértékű. Legfeljebb finom befőtt készítésére alkalmas.

Beadtak tehát az illetők egy alázatos instanciát egyenesen Ő Felségéhez, Ausztria császárához stb. stb. és Magyarországi Apostoli Királyához, bizonyára nem feledkezvén meg a címek felsorolásában a neki dukált jeruzsálemi királyságról

sem, melynek az eszrog ügy elintézésében úgyszólván legtöbb jogcíme is volt.

A felségfolyamodványban, a szokásos recipe szerint, először is vádaskodtak. Hogy a szegény zsidó ember nem tud megélni, nem tudja a sátorosünnepi ájtatosságot kellő áhitattal végezni, mert mindig arra kell gondolnia, hogy a községi előljáróság, mely az eszrogot beszerezte, mennyire megnyúzta az árával. Azért legalázatosabban folyamodnak ők, a kérvényezők, hogy őket bizza meg a legfelsőbb hely annak ellenőrzésével, hogy a zsidó község nem nyeréskedik-e túlságosan. Avagy, ami még jobb lesz: adják az eszrog beszerzési és árúítási jogát az alázattal alulírott folyamodóknak árendába, amiért ők hajlandók a magas kincstár kasszájába évi 150 forint bért befizetni.

Hát hiszen szép összeg a 150 forint, legalább szépnek találták az ajánlattevők, úgy okoskodván, hogy az akkori háborús világban minden garas jól esik a magas kincstárnak.

De a kormányzati bölcsesség átlátott a szitán és nem restelvén még ilyen kicsinyesnek látszó ügygel is foglalkozni, az instanciázókat keményen elutasította. Legfelsőbb elhatározással elrendelni kegyeskedett, hogy azon gyakorlat, mely a galíciai és német koronátartományokban érvényes, a magyar királyságban is figyelembe vétessék. Hogy t. i. az úgynevezett paradicsombéli gyümölcs vétele és eladása se a zsidó községek, se egyes előkelőbbek és kiváltságosak előjoga ne legyen, hanem mindenki szabadon szerezhesse be és kereskedhessen vele.

Ez a legfelsőbb elhatározás a m. kir. Helytartóság útján a tekintetes vármegyei hatósággal közölni rendeltetett azzal, hogy annak pontos betartására minden egyes községet figyelmeztessen. Kiadták Budán, az 1800 április 15-iki ülésből, Szent-Ivány Ferenc és Darvas Ferenc aláírásával. Pest vármegyéhez a rendes hivatalos úton a május 14-iki partikuláris ülésbe jutott, honnan Ónody főszolgabíróhoz került, az pedig a maga miheztartás végett admoníciójával továbbította az óbudai zsidó község hírájához.

DR. HAJDU MIKLÓS: IMÁDSÁGNAK SZÁRNYAIN

Az imádság, bár az elmélyedés és a magunkkal való találkozás megilletődöttségében egyszerű szavakkal, cicomázatlanul, máskor pátoszában és átszellemültségében a költészet magas és legmagasabb régióiban is szárnyal, szívhangnak tolmácsolója: az imádság nem feledkezhet meg és nem is feledkezik meg az életről, a valóvilágnak valóságáról. Aulom haze és aulom habó, életgyötrődésünk és jövőnk világunk — amiről Szidurunk reggeli imájában beszélünk — éppen az imádság hídján találkozik.

A katolicizmus népszerű füzetekben teszi közérthetővé a latin li urgiát. A protestáns egyházak és a különböző zsidó reformgyülekezetek Berlinben, Hamburgban, Londonban, Amerikában az ország nyelvén vezetik istentiszteleteiket. Külön kellene beszélnem a londoni Liberal Jewish Synagogue, a berlini Liberales Judenthum és a német Reformgemeindek imakönyveiről. És forogatom a kevés héber szövegében is merőben új amerikai, angol nyelvű imakönyvet (Union Prayer Book; Edited and published by The Central Conference of American Rabbis, Cincinnati 1934, I.) valamennyi más-más újszerűségével szolgál a reformliturgiák imaköltészetének.

Van egy zsargonszó, amely az imakötelezettség úgynevezett lebonyolításának üzemszerűségét az igekötő használatának kifejező erejével szemlélteti. — Hat er schon gedawent? — kérdik zsargonban. De ugyanezt olvasom magyarul is, zsidótárgyú elbeszélésben, leírásban: a fiú ekkor már megimádkozott. Hát ez az: megimádkozott. A meg igekötő toldatával ugyebár az ima elveszti a lelki kielégülésnek spontánságát, elveszti szakrális bensőségét? A megimádkozottságnak, a gedawentnak napi obligóját a hívő hit

tisztaságának életrendjéből el kell hagynia; a gépiességet és az üzemszerűséget a lelki desztilláltságnak úgy kell kivetnie, hogy a hívő keresse meg és találja meg az ima bensőségében Gondviselő Urát, keresse meg és találja meg lelkiekben a Mindenség alkotóját, de ne azt vegye tudomásul, hogy imaszöveg elmormolásában teljesítette kötelességét. Ne azt tudja, hogy megimádkozott, de érezze, hogy imádkozott.

Aki azonban így, a lelki átélés életeleven bensőségében akar imádkozni, annak nemcsak lvrét kell tudnia, de éreznie kell, hogy a mélységből kiált fel a magasságba. A mi új imakönyveink, Hevesi Simon és Kiss Arnold imafordításai¹⁾, zsoltárok fohászának szuggesztivitásával magasba és ünnepbe lendítik köznapnak bús robotosát.

Hevesi Simon ünnepnap imádságai nem fordítások, de önálló és egyéni transzponálások. Észre kell vennünk példának okáért, hogy a köznyelven Sömaunó Eszrének nevezett (de ünnepnapon nem tizenhét áldást tartalmazó) Tefila hevezető benedikcióját Hevesi Simon Ros Hasonó Muszafjára fenséges emelkedettségben új, a Sömaunó Eszré máshelyütt fordított első áldásmondásától elütő fohászra hangszereli. Ilyen költői verziókkal más imáknál is találkozunk. A Kol Nidré: ennek a megdobált és megrágalmazott ősi szövegnek kristályosan tiszta, hölcs és impresszionáló erejű magyarázata. Kicsiség, de megkapó a gondolat ihletett szépsége: az Asré jausvé zsoltára más intonálást kap Minchánál és mást Sacharisznál. A Böjaum Din-ben és más Pijutokban minden rejtett, kabbalisztikus gondolat, bibliai utalás, ami a Pijut zárt formájának zártágában fülled, a hangulatrekreálás tisztaságában illatozik előttünk. Az ünnepi szentleckék remeklések. Kár, hogy a kiadó kész héber matricája csak Jom Kippur Minchájánál juttatott helyet a Haftóra fordításának.

Izzó színekben orgonálnak a lelkekben Kiss Arnold magyar imái és megkapó fordításai. Költő lantján halljuk az ősi melódiákat a szent szöveg minden töretlen erejében, zsoltárok és zsolozsmák szárnyaló kreszcendóinak teljes szépségében. Azonban habent sua fata libelli és habent suos editores libelli! Három új imakönyv fekszik az asztalunkon és három új imakönyv átlapozása után mennyi, mennyi köznap probléma!

Irodalmi kérdés-e a vizsgálata annak, hogy hogyan kapjuk kézbe az irodalmi alkotást? Irodalmi kérdés-e az irodalmi alkotás kelendőségének az útja? Kétségkívül irodalmi problémák elevenébe vág, hogy a szerzőnek megadatik-e a mód és lehetőség arra, hogy ne az asztalfiókja számára dolgozzék. Irodalmi probléma, hogy megteremti-e a kiadó a lehetőségét annak, hogy a könyv méltó formában, tetszetős külsőben, gondos tipográfiában, gondos korrekturában, a munka minden részletét megkövetelő következetességben, egyszóval a megjelenés stílusának zavartalanságában jusson a közönség kezébe. És vajjon megcselekszi-e ezt az imakönyvek kiadója? Ha ezekre a kérdésekre akarnék válaszolni, akkor a zsidó hetű és zsidó írás problémáinak sivár és kietlen fejezeteit kellene feltárnom.²⁾

¹⁾ Hevesi Simon Machzorának és Kiss Arnold És Tómidjának méltatásával előző (Múlt és Jövő 1936 szeptemberi szám) cikkem foglalkozott, — most visszatérek a téma távolabbi kapcsolataira

²⁾ Külön kellene írni arról, hogy a nyomdai munka mai fejlettségének idején miféle ősi és ásatag csodabogarakkal terhel bennünket imakönyvben kiadói közömbösség, gondosság hiánya és holdog elégedettségnek az a határtalan nyugalma, amely arra épít, hogy így is jó a publikumnak. Kezdődik a dolog azon, hogy az imakönyv kiadója plajbászt

Armin Stern : Talmudista

Más az író, más a költő! És — más a zsidó könyv kiadója. A magyar zsidó irodalmi alkotás útja sivár és kietlen világ. Megpróbáltuk már nemegyszer a zsidó közületek ébresztését. Hányszor akartuk már megmozgatni az illetékeseket, hogy a magyar zsidó irodalom szikkadt kiadói ugara termőtalajjára változzék! Cikksorozatokot írtunk, indítványokat tettünk, előterjesztéseket szerkesztettünk és az IMIT közgyűlésein szinte évről-évre visszajár ez a panaszos témánk.

Ha Hevesi Simon és Kis Arnold íróasztala megszólalna, mondhatna ugyancsak a mi jeremiádjainkról nemegy megkapó strófát. Hinné-e például a szomorú példának okából valaki, hogy Hevesi Simon ünnepi Machzorja több mint tizenöt—húsz éve készen van?! De készen van Hevesi Simon íróasztalában a Rós Hasonó és Jom Kippur Machzorján kívül a teljes ünnepi imakönyvsorozat is! Fájdalom. zsidó közületeink könyvkiadással nem akarnak, nem tudnak foglalkozni, pedig milyen nagy-nagy eredményeket érnek

vesz a kezébe és a héber szöveg régi-régi matricáival, a régen kiszedett kész oldal öntvényein indul el: ez a fix pont, — fordító és költő szabja a varsói, lodzi vagy wieni kolumna méretéhez ihletét és mondanivalóját! A kész oldal matricája parancsol. Innét van, hogy nem olvashatjuk példának okáért Hevesi Simon fordítását az újév Haftarainál és nem olvashatjuk Kiss Arnold imakönyvében az Atyák mondásainak, a Pirké Ovausz fordításait!

Nem hibátlan azonban a stereotipált héber szöveg sem! Így csak a kiáltóbb példának okáért ideírom, hogy Kiss Arnold imakönyvének héber szövegoldalain (137, 330, 340, stb.) kirívó héber betűhibákkal találkozunk, a magyar oldalakon sokkal többel. Mit szóljunk ahhoz, hogy a szegény járatlant a 85-ik oldal korrigálatlan előírása beleviszi abba, hogy amikor Tachnunt mondunk, hagyja el Vöhu rachumot? (A fordításban a Rachum héber szavában Vav helyett Zajinnal!) És mit szólunk ahhoz, hogy eljövendő idők liturgiai kutatója a 175-ik oldal alapján megírja majdan valamikor, hogy Pest-Budán, neológok között péntek este egészen különös ritus járta: Szombat fogadása Maarivjának Tefilóját itt úgynevezett hangos Tefilóval ismételték?! Forrás — írja majd késői korok kutatója — a 175-ik oldalon, a péntek esti Tefiló csillagos jegyzete, amely szerint: „Mialatt az előimádkozó fennhangon Maudimot mond, a község halkán a Maudim dirabonon imát mondja.“ Nem nézte meg a kiadó, hogy jó helyről veszi-e át péntek estére a Tefiló fordításának és szedésének befejező részét.

Az ünnepi Machzorokban ugyancsak rosszul vizsgázik a kiadó. Azon kezd, hogy az ívmegjelöléseket így látja el: „Chor-Machsor“. Mi ez? Régi, régi idők visszajáró kísértete? Mert bizony ma már nemcsak a Pesti Izraelita Hitközség főtemplomában, de az orthodoxok Kazinczy-utcai templomában is énekhar (ha tetszik „chor“!) énekel. Régen volt az (1865-ben), amikor 5626 Vajslach hetében a nagymihályi tanácskozás vakmerő változtatásokat látott a zsinagógák stílusában: „együtt azokkal a nyerítő kölykökkel“ és a 6-ik pont megtiltotta a kórusos ima meghallgatását, a kórusos ima áldásaira még csak áment se volt szabad mondani. És ha Hevesi Simon Machzorként írja a héber szót, miért jelöli Machsorról a kiadó az íveket? A magyar nyomdai helyesírás egyébként címekben (kötőjelek, pontok, kettőspontok használatában, vagy pontok sokkal helyesebb elhagyásában), valamint a szöveg egyéb részleteiben következetesen következetlen, a Machzornál nem aludt, de talán nem is volt otthon a korrektor. A himnusz szó legtarkább változataival (himnusz, himnus, hymnusz, hymnus, stb.) találkozunk. Ezzel szemben nem találkozunk egyik kötetben sem a Tóra elhelyezésénél fordítással. Miért? Egyszerűen azért, mert az ólomöntvény diktál és nem ad helyet fordításnak — főimánál se, ha kiadó és mettőr így akarja.

De nem folytatom: legjobb, ha odaadom a kiadónak az én könyvem, van ezen ceruzás korrektúra bőven mindenfelé. A nyomda tipografiai szépségekre törekvő munkája megérdemli új kiadásra a rengeteg következetlenség és hiba gondos kigyomlálását.

Dr. H. M.

el ezen a téren a katolikus és protestáns egyházak. Nálunk, sajnos, a jövedelmezőség plajbászával számoló könyvesbolt társítja régi héber öntvényeihez a magyar zsidó imaköltészet klasszicitásait.

Zeneköltők ismerik a művészi megújulásnak csodatételeit és csodáit: régi ópuszok új hangszerelésben új és új hatások magasztosságával mámorosítják meg a lelkeket. A költőben felolvad a szívünk. És mennél forróbban, mennél önfeledtebben visz bennünket az ima szárnyaló magasságokba, annál kevésbé látjuk — a költőt. De egy-egy fordulat, egy-egy megjelölés, egy-egy megkapó szóképmögött kibontakozik és megszínesedik bibliai múltnak, vándorlásnak és szenvedésnek, várakozásnak és reménységnek, vérzivataros ezredévek történelmi levegőjének fenséges háttere.

Honnét ez a csodalátó, földöntúli szemlélet?

Költők vezetnek bennünket! És a költő a végtelenségnek birodalmában él.

Izrael örök világosságának fényében szabad-e megmámorosodnunk zsoltárnak, fohásznak, éneknek effektusaiban? Szabad-e elbűvölten hallgatnunk az imaköltő dallamboldogságának fényét, tüztét és melegét? Szabad-e fűszerét, illatát érezni és élvezni Nuszachnak, az ősi szövegnek, a régi hangnak és ódon hangulatnak?

Igen: szabad.

Ebben az örömben, ebben a boldogságban, léleknek átszellemültségében és történelmi hullámrezdüléseiben ösökel, elődökkel, nemzedékekkel találkozunk. Béke és áldás a Költőnek, aki imádságnak szárnyán visz bennünket Édesapánk és Édesanyánk hajlékába! Béke és áldás a Költőnek, aki tízhúros hegedűn és lanton, aki penegő zenével és hárfán röpít bennünket hitnek mennyei birodalmába, röpít bennünket életvásárunk tündérországaiba, Karmel hegyére, Genezáret tavához, röpít bennünket menedékünk és várunk biztonságába, ahol Gileád balzsama gyógyítja, üdíti köznapi robothan robotos lelkünket.

Hiszek a költő és költészet sugallatos erejében. Az Írás népe megízleli majd az új források vizét és új imaköltészetünk új szimfóniáinak tüze-lángja átfűti nemcsak liturgiánkat, de átfűti majd a közömbös lelkeket is.

Feleki Sándor: Egy német templomban

Szomorú, szürke nap. Halk ima száll az égnek,
Öreg s ifjú ajkán bús könnybe fúl az ének.
Vagy nem is ima ez, csak sóhaj, hosszú, hosszú,
Fölötte zord felhő: gyűlölség, átok, bosszú.
Aki kezébe még sohasem vett imakönyvet,
Zokogva ráborul, sűrűn hullatva könnyet.
Minden szív kérdezi: Mi lesz velem majd holnap,
Minket hova sodor a fék vesztette csolnak?
Nem nyel nyom nélkül el a börtön mélye másnap,
Vagy tán még ma nekünk a földbe gödröt ásnak?
A szürkeségbe most napsugár téved újra.
A bús felhők közül oly biztatóan kibújva.
A sápadt arcokat szeliden simogatja,
Így cirógatja meg kis gyermekét az atya.
Mint hogyha oszlana a lelkekből az árnyék,
S egy hang suttogna így: Az Úr a földön jár még!
Bármilyen zord, sötét, akármily bús az éjjel,
Végül napfény ragyog a földön szerteszéjjel.
Mint naptól éj, a gond szétfoszladoz a hitben
S felsír mindannyia: Benned bízunk nagy Isten,
Hogyha Te nem segítsz, hát akkor ki segítsen!

FEHÉR ARTUR: „ÉLNI AKAROK“...

Küldöm „bohémek, írók, művészek és más csirkefogóknak“ — kik találva érzik magukat...

„Élni akarok!“ — mondjuk, ez a címe annak a darabnak, melyben nekem kellene a vezető szerepet eljátszani. A legtöbb színész csak az előadás alatt szokta magát „beleélni“ a szerepébe, de van sok olyan is, ki mindjárt a szerepe elolvasása után mint Lear király kel fel az asztaltól, vagy mint Tokeramo fogyasztja el az estebédjét, sőt akad olyan színész is, ki mint Blingi herceg mond szépeket az imádottjának!

Én az utóbbi csoporthoz tartozom s mióta a Nagy Rendező rám osztotta az „Élni akarok!“ című társadalmi-gúnydrámájának (!) szálnalmas hősszerepét, már a szerep kiosztása után „beleéltem“ magamat a helyzetekbe.

A darab témája, sajnos, nagyon lecsépett, mert állandóan műsoron tartják a világ minden élet-színpadán! Van azonban benne egy nagyon érdekes dialógus, amely állandóan izgatja a fantáziámat. T. i. a szálnalmas hős az utolsó felvonásban elmegy tanuival a rabbihoz, hogy bejelentse kitérését! A darabnak még az a pikantériája is megvan, hogy a főszereplő szerepe szerint is színész!

Állandóan igyekszem magam, hogy úgymondjam „beleélni“ a nagy jelenet szituációjába, hangulatába és folyton gyötröm magamat a témával, hogy elfogadható legyek a kitérés jelenetben, a közönségnek, ismerősöknek, a család és a szigorú kritikának.

*

— Nem szükséges okvetlenül felelnie a kérdésekre, kedves fiam — mondja az ősz Pap —, de mint az Isten hív szolgálja mégis megkockáztatom a kérdést... miért akarja elhagyni a vallását? Miért akar hűtlen lenni az ősi hithez?

— Most „beleélem“ magam a szerepembe, zavartan hallgatok... habár nagy elszántsággal léptem be az ősz Rabbi csupa-könyv szobájába. Megszégyenülve kissé — mert a vér nem válik vízzé — dadogom remegő hangon...

— ... élni akarok!

— Élni akar? Hm! Hisz ön egy elismert, kiváló művész! Nagy fizetéssel, nyugdíjképes állással, még titulussal is! Hát mit akar még egyebet?

Szerepem szerint most egy nagy monológba kellene kezdeni, de valahogy úgy érzem, hogy a szerző ennél a jelenetnél hamis szavakat, frázisokat írt, mit ha elmondok, nagyon könnyen nevetségessé válhatok. Sőt ki is fütyülhet nek... Elmondjam, hogy szégyelem zsidó voltomat? Hogy az előkelő társaság nem akar addig egyenrangúnak elismerni, míg ezt a „kis ügyet“ el nem intézem?... Meg hogy annyi bajt csinálnak ezek a zsidók itt az országban, meg másutt az egész világon?... Miért kell nekem ehhez a fajtához tartoznom, mely miatt csak röstelkednem kell állandóan?... Mi lesz a gyermekeimmel, ha tovább is zsidók maradnak?... Hogy fognak majd boldogulni az életben?... Meg aztán ha kitérek, biztosabb lesz a pozícióm is...

Nem mondtam el a monológot, már csak azért sem, mert ebben a pillanatban megszólalt bennem az Ember, a jobbik énem s szinte megdöbbsentem önmagamtól, mert nem ismertem magamra és jóleső érzéssel állapítottam meg önkritikailag, hogy ime a színész is lehet Ember, nemcsak — komédiás! Éreztem, hogy nem tudnék megbékülni a lelkiismeretemmel, nem tudnék a tükörbe nézni, mikor előadás után lemaszkírozom magamat, anélkül, hogy tükörbeli énem megvetőleg ne nézne vissza a „jellem-színészre“! Éreztem, hogy ebben a szerepben elbuknék! Különösen önmagam előtt!...

Mikor szülő és baráti ellenkezések dacára erre a bizonytalan pályára léptem, illetve léptünk, kedves pajtásaim, egy tűz emésztett valamennyiünket, egy Istenünk volt mindnyájunknak, kit imádtunk, a — Művészet!

Ahogy dalolva, jókedvűen, üres zsebbel, de meleg érzésekkel a szívünkben faluról-falura vándoroltunk; nem kérdeztük meg egymástól, de a közönség, a kritika, az igazgatóság se mitőlünk, hogy milyen vallás szerint játszunk el a szerepeinket?... Együtt sírtunk, nevettünk, mint jó kollégákhoz illik és a közönség is szeretettel tapsolt a jó keresztény színésznek, vagy vágta le a kritika a rossz zsidó komédiást.

De nemcsak mivelünk volt így, hanem írókkal, festőkkel, muzsikussal, kik hivatásuknál fogva az isteni-gondolat prófétái, tolmácsolói akartak lenni; ecsettel, szóval, dallal, vagy valamilyen hangszerrel. Egybeolvasztott valamennyiünket az isteni tűz és egy nagy demokratikus családot képeztünk, melyet nem bontottak meg születési különbségek és egyformán kedvesek, bohémek voltunk, a suszter fiától a táblabíró csemetéjéig, vagy a metsző lányától a kanonok unokaöccséig! Forrtunk, nemesedtünk a Szent Művészet kohójában (tiszteletlenség a kivételnek) s dicsekvés vagy szerénységtelenség nélkül merem magamról állítani, hogy a nagy gondolatok engemet is megneveltek, nemcsak a közönséget, melynek íródtak. Addig játszottam a tűzzel, míg jó magamat is lángalobbantott és Emberré tisztított...

*

A művészek magánélete, jelleme, felfogásai, szokásaik, tulajdonságaik mindig is érdekelték a publikumot, hiszen engemet is izgat a más pályákon, mondjuk a politikai színpadon működő vezérek magánélete, jelleme; vajjon összhangban vannak-e elveikkel, hivatásukkal, programjukkal s nem azok közé a papok közé tartoznak-e, kik vizet prédikálnak s — bort isznak!

A művészek a lelkek vezérei, sőt uralkodói; hát hogyne érdekelné a más embereket a mi magánéletünk? A Thália papjainak és minden más művészeknek tulajdonképpen lelki-talárba kellene járniok állandóan. Megkülönböztetésül a kishitűektől, az ingadozóktól, a gyöngéktől. Mint élő példája a Szépség, Jóság és Testvériségnek! — De ezek az elképzeléseim, sajnos, csak a messiási-korban válhatnak majd valóra, mert a jelen idő példái éppen az ellenkezőjét bizonyítják ennek a természetes feltételezettségnek.

*

Színészek, írók és más művészek máról holnapra faképnél hagyják apáik vallását csupa úrhatnamságból, divatból, gondtalanságból, érvényesülési szándékból, címkórságból, dörzsölködési akarásból, önző anyagi érdekekből és legkevésbé — meggyőződésből!

Az Ég szerelmére mit míveltek?

Hát tudtok nyugodtan aludni s jókedvűen nappalozni, anélkül, hogy ne marcangolna a lelkiismeretetek?

Hát jobb színész, jobb író, jobb énekes, muzsik, vagy festő vált akármelyiketekből, mióta — kikeresztelkedtetek?

Talán azt hiszitek, hogy a szenteltvíz lemossa rólatok zsidó mivoltotokat?

Vagy talán, hogy Ocskay brigadérosok lettetek — beszéljünk magyarul! — többet kerestetek?

Mondjuk, igen!!!

Hát megéri az a pár pengő különbség azt az önkínzást, mellyel gyötritek magatokat.

Mert kell, hogy marcangolja lelketeket az önvád, ha máskor nem, hát akkor, mikor nem hosszabbítják meg a szerződéseket, mikor nyugdíjba küldenek idő előtt, amikor a művészet „üzleti — része“ nem válik be elgondolástok szerint, mikor lecsúsztok a kitüntetésekről, vagy amikor könyveid és cikkeid nem is olyan kelendőek, mint ahogyan azt elképzelted és mégis csak zsidólap munkatársa vagy és az ad neked kenyeret, vagy mondjuk, amikor a képeidet se vásárolják úgy, mint te azt remélted, vagy teszem fel a fizetésedet is pont úgy redukálják, mint ha nem keresztelkedtél volna ki!... Ha még egészségesebb lennél és dupla rostélyost tudnál enni, vagy legalább tíz-húsz esztendővel tovább tudnál élni és duskálni a jólétben — hát még csak megérteném valahogy! De amikor az is előfordulhat, hogy keresztapád egyszer csak úgy „véletlenül“ kicsusszantja a száján, „mégis meglátszik, hogy zsidó voltál öcsém“ és végeredményben mégis csak a zsidókból élsz, mert azok tették és tudnak naggyá tenni tégedet, hát mondd, kedves kollégám, érdemes volt ezt a nem neked illő szerepet eljátszani? Érdemes volt délibábokat festeni? Érdemes volt „hamisan“ énekelni, játszani? Lásd be, hogy nem volt érdemes! Hát mondd csak, kedves jó kollégám, mire volt jó megtagadnod önmagadat, az elvet és elpocsékolni az örökséget, lelked kincseit? Hát nem veszed észre, hogy jobban ver és várj csak pajtás, még jobban verhet az Isten, amiért megszöktél a nyájtól.

Hidd el, én őszintén becsülöm a tehetségedet és mindnyáján, kik még apáink hitén vagyunk. Rajongói vagyunk a művészetednek és tapsolunk is a művésznek, de nem az — Embernek!

Pedig milyen szükségünk lenne rád; nekünk az üldözötteknek, a kigúnyoltaknak! Nézd, pajtás, gyöngék vagyunk mi zsidók, maroknyi kis picinyke nép, mely most egy új otthont, egy új hazát akar alapítani tűzzel, vassal, harccal és sok-sok jó, fiatal, értékes zsidó vérral és te?... még néhány csöpp tentát, gondolatot, taktust, vagy szót se akarsz nekünk segítségünkre küldeni? Pedig csak a sajátunkat kérnénk vissza, csak a sajátunkból igényelnénk egy keveset. Hiszen miáltalunk jutottál ezekhez a kincsekhez. Mert ha nem lett volna zsidó az apád, nagyapád, vagy valamelyik ősöd, ha nem zsidó vér csörgedezne ereidben, ki tudja, hol volnál, kedves pajtásom? Talán valahol névtelenül kóborolnál faluról-falura, mint amikor a pályád elején voltál! Hát apáink, nagyapáink és összes őseink nem miattam, nem éretted szenvedtek-e annyi?

Pedig ők nem voltak Művészek, „felsőbbrendű“ emberek, mint te, hanem csak egyszerű, de becsületes zsidók, kiknek az az előnyük is megvolt fölötted, a kíváló művész fölött, hogy ha portékáikkal igenis, de a hitükkel, a lelkiismeretükkel, — a becsületükkel semmi esetre se — kufárkodtak!

Még nem késő!

Még megállíthatod a sorsot, melyet kihívtál magad ellen! Még lehetnek szép nyugodt éjszakáid, megtisztult lelkiismeretteddel — térj vissza az ősi hitre Testvér és hidd el: jobban megsegít majd a Mindenható, ha neki dadogod majd, hogy „élni akarok“ s nem a rossz énednek, mely tanúiddal a Paphoz vezet...

*

Ezek a gondolatok cikáztak agyamban és éreztem, hogy képtelen vagyok eljátszani a rámszabott szerepet... Felálltam, meggörnyedt háttal... és kívánszorogtam az ősz Pap szobájából... és mikor a lépcsőházban lefelé haladtam, megérett bennem az elhatározás, hogy szerepemet visszadam a — Nagy Rendezőnek!

BESZÉLGETÉS STEPHEN WISE-VAL GENFBN

A nemrég lezajlott első zsidó világkongresszus alkalmából beszélgetést folytattam különböző országok delegátusainak nevezetesebb tagjaival. Jól esett tapasztalnom egyrészt azt a magas becsülést, melyet mindannyian a Mult és Jövő és főszerkesztője iránt tanúsítanak. Szinte kivétel nélkül a legnagyobb elismerés hangját használják dr. Patai József személyének méltatására. Dr. Stephen Wise, az amerikai zsidóság illusztris vezére mindjárt az első mondatok után érdeklődött a „magyar Bialik“ iránt, akivel az egész zsidóság büszkélkedhetik. Másrészt a delegátusok neheztelésüknek adtak kifejezést a magyar zsidóság magatartásával szemben, hogy teljesen távoltartotta magát az első zsidó világkongresszustól, amely oly fontos egyetemes kérdéseket volt hivatva tárgyalni.

Stephen Wise a következőket mondotta:

— Csodálom, hogy egy ország, melynek egy Patai-ja van, ilyen könnyelmű a zsidóság nagy ügyeivel szemben. Mindenkor büszke voltam magyar származásomra, de előbb-utóbb szégyelni fogom, hogy magyar zsidó vagyok. A magyar „gentry zsidóság“ csökönyös és érzéketlen a zsidóságot érintő mozgalmakkal szemben.

— A kongresszuson résztvesznek az összes országok delegátusai, valamennyien kitűnő hazafiak mégis, sőt éppen ebben az érzésben megnövekedett méltóságuk bírta rá őket, hogy eljöjjenek megvédeni a zsidóság becsületét.

— Üdvözlöm Patai Józsefet, akinek érdemeit jubileuma alkalmából méltattam. Mondja meg neki, hogy a legközelebbi kongresszusra feltétlenül elvárjuk, nemcsak őt egyénileg, de egy tekintélyes magyar zsidó delegációnak az élén. Nem kételkedem benne, hogy az ő költészete és publicisztikája fel fogja ébreszteni az alvó magyar zsidóságot — fejezte be szavait Stephen Wise.

Genf, 1936 szept.

Zoltán Berkovits

Október végén jelenik meg

PATAI EDITH SZENT SZOMJÚSÁG

című nagy Palesztina-regénye

Az I. M. I. T. regénypályázatán egyedül kitüntetett és jutalmazott pályamű * Nagyszerű körkép az ujjászülető Szentföldről egy amerikai ifjú pár szerelmének romantikus útján keresztül

A regény bolti ára P **4.80**, a Mult és Jövő előfizetőinek **3.—** pengő, kötve **4.—** pengő

Megrendelendő október végéig a kiadóhivatalban: V., Vadász-utca 11. Telefon 1-199-55

ABÁDI IMRE: PALESZTINA IFJUSÁGÁHOZ

Lítomásszerű palesztinai kép a lezajlott ünnepek pompája után... A jaffai pálmavölgy mélyén a telihold hatalmas gömbje a vörösréz fényében tündököl, mint egy nagy kitüntetés az égi csillagnyáj pásztorának a mellén.

A lakásom erkélyén állok a Lilienblum-utcában és a víziószerű kép, amely az utca távlatában feltűnik, egyre jobban valósággá válik. Először hatalmas zászlót követve fáklyás ifjak körvonalai bontakoznak ki. Aztán egyre tisztább, egyre élesebb lesz a kép. A zászló mellett a szent tekercset viszi valaki, amelyen hatalmas ezüstkorona van és virágcsokrok ölelő füzére. A menet két oldalával párhuzamosan fiatal nők haladnak, fehér ruhában, amellyel olyanok, mintha cherubok lennének. Az ifjak dühörgő, félelmet ébresztő, harcias dala is tisztábban hallható már: — „*Dégel machanéh Jöhudah!*“ — E dal serkentő ritmusára a szent tekercsek soros hordozója úgy táncol a fáklyák fényében, hogy csak úgy szakad róla a verejték. Mikor az erkély előtt befejezik a dalt és lecsendesednek, lehetetlenség szótlannul maradni:

— Feltámadó földünk gyermekei, ujjaszületésünk boldog tanui, álljatok meg néhány percre: az erény, a zsidó martirium, az önfeláldozás, az emberszeretet *fehér* és a kéklő végtelenség, az örökéletű Törvény és Nép *kéklő* színével zászlótokon, álljatok meg, hadd szólak hozzátok!

Ti ifjak, férfisorba lépő, erőskarú ifjak, akik harcosai és munkásai vagytok itt egy csodálatos megújodási folyamathoz, amely páratlanul áll a világtörténelemben — emeljétek magasra azt a tekercset, mert annak soraiból minden civilizált nép merített eddig. Mit olvasnánk és mit énekelnének ma az európai népek templomaiban, ha nekünk nincs egy *Dánielünk*, egy *Ezekiel*, egy *Jeremiás prófétánk* és egy *Dávid királyunk*? Emeljétek hát magasra azt az Írást, mert büszkén vallhatjuk, hogy a zsidó nép a Törvény, a Szellemség, az Eszme ősforrása. Majd rájön még a világ, hogy ebbe az ősforrásba beletiporni mindenkor esztelenség volt. És elfelejteni lehet, de bizonyításra nem szorul, hogy a művelt Nyugat minden szektájának a patakja, minden folyamda a vallása ebből az ősforrásból ered. Emeljétek hát büszkén és öntudatosan azt a tekercset és innen, a Törvény és Eszme ősforrásának ősi talajáról kiáltuk az elfogultság és az oktalan gyűlölet népeinek, hogy úgy dobjanak sarat abba a forrásba, amelyből apáik is merítettek, hogy az a forrás még új eszmei kincseket rejthet, még új meglepetéseket, új megváltást hozhat a vajudó, beteg világ számára.

Kell-e példa a távolabbi, vagy a közelmúlt kulturtörténetéből arra, hogy dobhatnak ránk követ, gúnyolhatnak és gyűlölhetnek, az ősi forrás életerejét nem tudják megtörni és elfojtani? Kell-e rá példa, hogy ennek a gazdag forrásnak a buzogását el lehet nyomni, lehet zavarni és hátráltatni, de hiába, mert annál hatalmasabb erővel tör fel egy másik helyen. A pogromok Oroszországból menekülő *Urey*, mielőtt Amerikában a munka és az érvényesülés szabad levegőjéhez jut, felfedezi a *nehéz hidrogént* és ezzel nemcsak a kémiai és biológiai kutatást vitte új utakra, de gondolkodóba ejtette és revízióra bírta a modern filozófia képviselőit is.

De eltekintek most a nagyszerű *Urey* vitathatatlan eredményeitől és érdemeitől és hozzátok fordulok, ti új honfoglalók, ti új Manassék, új Efraímok feltámadó földünkön és tihozzátok, sugárzóan szép virágszállai Judeának, akik ott hagyátok a műhelyeket és laboratóriumokat és kijöttetek a csillagos ég alá, a kertek illatárja elé, hozzátok fordulok és azt kérdelem tőletek, nem rendkívül érdekes és fölemelő-e, hogy a *modern gondolkodás* — a filozófiai rendszerek egész

sorának összeomlása után, a nyíltan beismert teljes káoszban és zűrzavarban, amikor a fizikus már nem tudja biztosan, hogy létezik-e hát az anyag, vagy nem, amikor a logikában problematikusvá válik a kauzalitás elve — hitek, remények és elképzelések romján lassan ráeszmélt végre arra, amit a *zsidó tudomány* már régen fölismert, ami a *zsidó istenbölcsélet* régi leszűrt eredménye, az tudniillik, hogy a *nagy természet hatalmas mechanizmusában bámulatos rendszer, megdöbbentő logika, tehát isteni tudatosság van és így még a legkisebb fűszálnak és a legigénytelenebb pillének is közvetve, vagy közvetlenül, de szerepe van ebben a nagyszerű mechanizmusban.*

Most nézzük csak röviden, hogy mire tanít bennünket, milyen mélységeket és szépségeket tár föl a zsidó világbölcséletnek ez a meglátása: Ha az emberben meg volna a fizikai képesség ahhoz, hogy a világkép hatalmas mechanizmusát nemcsak részleteiben, hanem egy átfogható, egységes képben is érzékelhetné, megdöbbenne még a gondolatától is annak, hogy ártó szándékkal lépjen be a természet nagy műhelyébe és akár állatnak, akár növénynek megzavarja az életműködését. Ehelyett áhítattal borulna le a teremtes folytonosságának nagy és csodálatos színjátéka előtt. De, sajnos, a halandó ember lelki kulturáltsága és fizikai látása még gyöngé és fogyatékos ahhoz, hogy mélyebbre lásson a felületnél, hogy a kozmosz legkisebb mozzanatában is meglássa az isteni erők és csodák és az elrendelés végtelen, föl nem érhető bölcsességét, amit bírálni nem lehet, nem is szabad, de gondolkodni, eltűnődni fölötte — egy nagy és megbecsülhetetlen tanulságért, azt hiszem, gyönyörű, emberhez méltó feladat.

Nézzétek csak azt az abszolút súlytalan, a természet-tudósok által számon sem tartott, meg se említett, egy centiméternyire is alig terjedő kis dida pillét, amint tele életösztönrel és látható vidámsággal nyugtalanul cikázva keresi feladatának a színhelyét valamelyik virág porzós kelyhében. Petéje olyan, mint a mákszem, hernyója, mint a cérnaszál, gubója valóságos pehely és a pille élete, amely ebből szárnyra kel, oly rövid, hogy talán hajnaltól alkonyatig sem ér. Mi emberek, akik óriások vagyunk hozzáképest és urai vagyunk a természetnek, mert hirtokba vettük és engedelmességre bírtuk a földet, a vizeket és a levegőt, fölényes mosollyal kérdezhetnénk tőle: te kisujjal szétmorzsolható semmiség, hova rohansz olyan fürge vidámsággal? Hisz alkonyatig néhány óra csak és már a nirvána árnyéka borul reád. De ezt csak mi látjuk, csak mi tudjuk, ő nem tudja. *Az ő tudatából a végesség, a mulandóság gondolata hiányzik, őbenne csak életösztön van, az örök életösztön képzete, amelyre nem vet árnyékot az elmulás réme. Ő nem tudja, nem látja, hogy milyen rövid a pálya, amelyet be kell futnia, mert őt az órákkal lemérhető rövidke létért a halandóság észleletének hiányával kárpótolta az isteni bölcsesség. Ő az örök élet ízével táncol a napsugárban. Igen, mert rá nézve nem az a lényeges, hogy meddig él, hanem csak az, hogy életöröme teljesen tiszta, zavartalan legyen, hogy ne terhelje azt az elmulás fájdalma.*

És e hitvány kis pillével szemben, amelyet egy gyöngé szellő földre verhet, egy esőcsepp megsemmisíthet, az Ember, az erős, a gondolkodó, öntudatos Ember, aki legyőzött minden távolságot, magasságot és mélységet, aki az egyik világrészből a másikba lát és beszél, aki lehozta a szférák zenéjét is már, aki a tudományban és a művészetben a legnagyobb teljesítményekre képes, aki fel tud emelkedni a legtisztább isteni eszme magaslatáig, *a Homo Sapiens, mily tehetetlen az elmulás tényének súlyos ballasztjával szemben!*

Megadatott neki a gondolkodás és az alkotás gyönyöre, de ebbe a gyönyörbe az elmúlás keserű örömcseppje van belevagyítva. A teremtés koronájának, az észlénynek ezt a tragikumát meghatóan fejezi ki egy népszerűtlenül élt, majdnem teljesen elfeledett magyar költőnagyság, Vajda János, egyik csodálatos versében, amelyben többek között ezt mondja: „*Meghajtom fejemet előtted Ember, ki emelt fővel tudsz járni: homlokodon az elmúlás gondolatával!*” Nincs az ember harcának és küzdelmének olyan sikere, az ember nem arathat olyan győzelmet, hogy arra ne vetne árnyékot végzetének ez a tragikuma. És a nagy *Madách* Imre szintén ezt fejezi ki hatalmas művének hatodik színében, amelyben *Ádám* mint *Sergiolus* győzelmes római vezér ledér nők társaságában mulat *Catullus* római költővel, aki azt énekli *Hippiával*, hogy a *mámor bearanyozza létünk, mint horpadt sírokat a nap*. És ugyanezt mondhatja az utolsó szín végén Évával és Ádámmal az angyalok karát hallgatva, akik az Ur szavára felelnek az ember küldetéséről és életcéljáról a földön:

— Ah, értem a dalt, hála Istenemnek!

— Gyanítom én is — mondja erre Ádám — és fogom követni. *Csak az a vég, csak azt tudnám feledni.*

És most föltehetjük a kérdést: ki hát a boldogabb? Az a gyöngé pillangó-e, amely pillanatnyi létét örökkévalóságnak érzi, vagy pedig a gondolkodni és alkotni tudó ember, akit az elmúlás tudatával vert meg a végzete? És vajjon boldoggá tenné-e az embert az öröklét tudata?

Elmélyedésre késztető gyönyörű kérdések ezek, amelyekre a zsidó bölcelet szintén helyes és végérvényes választ ad nekünk, mikor azt mondja, hogy jaj lenne a civilizált embernek, ha nem volna meg a képessége, ha a lelki kulturáltsága nem jutna oda, hogy a vegetatív lét színvonala fölé emelkedhessék, jaj lenne az embernek, ha abba a tévedésbe esnék, hogy csak az öröklét hite tehetné boldoggá. Nem, ez a tudat az embert nem emelheti föl, ez a tudat az emberi élet tartalma nem lehet. Az emberi életnek magasabb céljai vannak: Harcolni a zavartalan munka és kutatás békéjének egyetemes világállamáért és a megértés és ember-szeretet egyetemes vallásáért. Ez legyen a tartalma az emberi életnek. *Hiszen a mi nagy ünnepeink legfélelmetesebb napjának a főimája is éppen ezért: a világ nagy és békés szövetségéért eseng, az összes népek egyesüléséért, de nem éppen a zsidóságból, hanem a legtisztább istenhitben.*

Az, hogy ennek a törekvésnek, ennek a nagy munkának az eredményét majd csak a késői utódok láthatják és hogy az ostoba szenvedélyek rabjai cinikusan mosolyognak ezen az önzetlen munkán, ne csüggyessen el senkit, mert az ő üres és céltalan életükkel szemben az eszmék harcosai azzal a tudattal engedhetik át fegyverüket az utánuk jövőeknek, hogy a nagy célokat érlelő sugárkévének részei voltak, életüknek volt tartalma, értelme és célja.

Ti, akikre az a gyönyörű feladat vár, hogy a zsidó nép érdemeiért és halhatatlanságáért dolgozzatok tovább, nyugodtak és büszkék lehettek, mert a zsidó tudomány, a zsidó kultúra szilárd alapokon áll ma is. Évszázados megpróbáltatásoknak minden viharát kiállta. A zsidó szociálfilozófiát, pedagógiai filozófiát, jogfilozófiát, morálfilozófiát, vallásfilozófiát, kultúr- és szellemtudományi filozófiát *nem kell új alapokra fektetni*, mert mindez megdönthetetlenül meg van alapozva a mi régi felbecsülhetetlen értékű könyveinkben. Azért mondom ismét, hogy emeljétek magasra azt a teker-cset, tanításaiban és igazságaiban nem fogtok csalódni soha!

A taps, amely annyiszor megszakította szavaimat, most újra felhangzott és a menet magasra emelt fáklyákkal dalolva vonult tovább a Hasmonaea utca széles torkolata felé és a látomás ezzel véget ért.

MÉIR DIEZENGOFF

A nagy városalapító, aki túl a hetven esztendőn is fehér lován végiglovagolt Tel-Aviv utcáin és az új zsidó város apraja-nagyja tisztelettel és szeretettel tekintett utána, elvonult az Örökkévalóság birodalmába, ahonnan lélek-szemekkel fogja figyelni az ő alkotásának fejlődését, emelkedését és további történelmi szerepét. Alig van még név, amely annyira egybeforrott volna az új Palesztina-építés különböző fokozataival, mint Diezengoffé, akinek városa szinte fokmérőül szolgált. Itt lehetett legszembeütőbben látni a fejlődést. Amikor a háború előtt megalapította az „Otthon birtoka” egyesülést és megkezdte Jaffa mögött, messze a homoktengerben az első ház építését, azután évről-évre következett ugrásokkal emelkedett a szám ezrekkel és tízezrekkel, míg a huszonötéves jubileumra már ott állott egy akkora város, mint Szeged és centrumában hatalmas múzeumépület, melyet az alapító Diezengoff ajándékként az ő első házából alakítottak át a Rothschild-pálmásor legértékesebb telkén. És Diezengoff megélte, hogy ebbe a múzeumba helyezték el azt a zsák cementet, melyet először vittek partra arról a jugoszláv hajóról, mely elsőnek kötött ki Tel-Aviv új kikötőjében.

Diezengoff álma a tiszta, nagy zsidó városról a Földközi-tengerparton megvalósult és az ő számára nem volt nagyobb gyönyörűség, mint ha városának gyanapodásáról beszélhetett. És ennek védelmében megiffjúdott mindig az ereje, ennek fejlesztésében fiatalossá lendült az alkotó kedve. Személyes baráti viszony fűzte Palesztina kormányzó-jához, aki gyakran volt házának vendége, de amikor Tel-Aviv érdekét háttérbe akarta szorítani a kormány, a legerélyesebben szállt síkra ellene, míg el nem érte a célját. Szintúgy, mikor a legújabb palesztinai események előtt kialakult az a meggyőződése, hogy az angolok hibásak a terror fellángolásában, példátlanul energikus nyílt levelet intézett a kormányhoz: „*Hagyjatok föl a sátáni játékkal!*” volt a címe és olyan éles vádakát emelt az angol hivatalnokok ellen, hogy megdöbbentő hatással volt mindenfelé.

De Diezengoff energikus volt saját népe nevelésében is. Azok a felhívások, melyeket plakátokon közölt Tel-Aviv lakosaival, át voltak hatva atyai szeretettől, de egyben atyai szigortól is. Kikelt minden félszegség és fenhéjázás ellen, amely a rohamosan növekedő város területén felburjánzott. „*Vigyázzatok az első zsidó város méltóságára és jó hírnevére!*” — volt ismétlődő intő szava. Mikor egyesek ki akarták használni a gyors növekedésből keletkezett lakáshiányt a lakberek emelésére, rájuk szólt Diezengoff plakátja ilyen címmel: „*Vajjon Szodomához lettünk-e hasonlók?*”...

Semmi fáradság nem volt neki sok, ha Tel-Aviv jó hírnevét kellett terjeszteni. A legtávolabbi országokba utazott városi kongresszusokra Tel-Aviv képviselőjében. És ha testvérek, vagy idegenek jöttek Tel-Avivba, mindent megtett, hogy otthon érezzék magukat. Valahányszor a *Múlt és Jövő* szentföldi zarándokosportja Tel-Avivba érkezett, mindig hivatalos fogadtatást rendezett részükre a városházán, azonkívül személyesen megvendégelte otthonában is.

Tel-Aviv alapítója és polgármestere együtt nőtt tekintélyben a városával. Az arabok is respektálták mint Palesztina legelső zsidóját és ha nem a legnagyobb feszültség napjaiban szólítja el a Gondviselés, szentföldi arab sejkék sora is kísérte volna a koporsóját.

És valóban fájdalmasan és szívszaggatóan tragikus, hogy Diezengoff hetvenhat évét nem toldotta meg a Gondviselés még a szükséges napokkal, hogy láthatta volna a Szentföld népeinek testvéri kibékülését.

A PESTI SZENTEGYLET VÁLASZTÁS ELŐTT

A nagyünnepek előtt folyt le a Pesti Hitközség Goldmark-termében a pesti zsidóságnak rendkívüli érdeklődése mellett az a nagy, impozáns gyűlés, melynek egyetlen célja volt, hogy a Pesti Chevra Kadisa legközelebbi tisztújítására biztosítsa a harmonikus, egyhangú választást. A nagy gyűlés hatalmas manifestáció volt a Chevra Kadisa mai vezetősége mellett. A nagygyűlésen Nagy Andor hitközségi elöljáró elnökölt, az emelvényen helyet foglalt mellette Stern Samu hitközségi elnök, Lunczer Pál, Bánó Dezső, Beck Jenő, Eismann Gyula, Ledermann Mór elöljárók. Nagy Andor megnyitójában megjelölte a nagygyűlés célját. Majd a közönség lelkes tetszésétől sűrűn félbeszakítva Stern Samu udv. tanácsos, a pesti izr. hitközség és Országos Iroda elnöke mondott nagy beszédet. Kifejtette, hogy a chevra 150 éves történetében még nem fordult elő, hogy a chevra ügyeit kivették volna a piacra. Ez nem jelenti azt, hogy a chevra vezetőségét nem szabad kritikával illetni, de ez az intézmény nem politikai alakulat, hivatását mindig nagyszerűen teljesítette és így vele szemben a kritikának is a legnagyobb óvatosságot kell tanusítania. Nem szabad semmiképpen sem a Chevra szent ügyét profanizálni. A Chevrának nincs szüksége arra, hogy választási korteskedést csináljon, hogy szavazatokat toborozzon. De elismerés és köszönet jár a nagyszerű vezetőségnek, élén Kramer Miksa elnökkel. „Én meg vagyok róla győződve — fejezte be Stern Samu elnök —, hogy a mostani választásból is a Chevra zászlaja makulátlan tisztaságban fog kikerülni és olyan vezetőséget fogunk megválasztani, amely büszkesége lesz az egész magyar zsidóságnak.” — Utána Lunczer Pál chevra-elöljáró szólalt fel, szintén hangsúlyozta a választás harmonikus lefolyásának fontosságát. „Ha a bizalom ismét a Chevra élére állít bennünket, mindent el akarunk követni, hogy a Chevra szent munká-

ját legalább azon a nívón tartsuk, melyen az ma van.” Tapssal fogadott beszéde után Bánó Dezső kormányfőtanácsos, chevra-elöljáró szólalt fel. Hálát és köszönetet fejezett ki Kramer Miksa iránt, aki 84 éves kora mellett oly lelkes, aktív módon, fiatalos agilitással vezeti a Chevra ügyeit. A legmeghatóbb dolog, amikor a 84 éves elnök naponta félkilenckor beállít a Chevra irodájába. Ő a legelső az érkezésben és a legutolsó a távozásban. És nem lehet a temetési ügyeket embersegesebben intézni, mint ahogy ezt Endrei Henrik igazgató tapintatosságával, mély érzésével és bölcsességével teszi. Zajos éljenzés s taps után Molnár Gyula elöljáró és Leszlauer Gyula szólalt fel.

Ez az ülés mindenképpen arról tett tanuságot, hogy a pesti zsidóságban erősen él az akarat, hogy a Chevra legközelebbi választását a multhoz hasonló szellemben, a zsidó tradíciónak megfelelően intézze el.

Az utóbbi időben gyakran fordultak meg előkelő külföldi zsidók Budapesten és ha ezek érdeklődtek a zsidó intézmények iránt, a Pesti Hitközség nagy intéstói mellett megtekintették a Chevra Kadisa Szeretetházát, Aggokházát, Vakok intézetét és valamennyien a legmesszebbmenő elismerésüknek adtak kifejezést a Szentegylet példás működése felett. Az Aggokházában elhelyezett ápoltak a leghumánusabb módon, valóban lélekemelően szép keretek között töltik életüket. A Szeretetház komplexumához tartozik a kórház, Vakok intézete, Felnőtt vakok otthona, a Menedékház stb. Sokszáz zsidó testvér sorsáról gondoskodik állandóan a Pesti Szentegylet és ott a központi intézetben sok ezer számból álló kartoték tanuskodik a szegény ügyeknek állandó növekedéséről, a segélyezették számának folytonos gyarapodásáról. Ennek a munkának a végzéséhez nyugalom és harmonia szükséges. Ezt kell, hogy biztosítsa a legközelebbi választás méltó lefolyása.

A telavivi kikötő frontja, melyet most a Jarkon-torkolat megnyitásával bővítenek

TOLLHEGYRŐL

HA AZ A 40.000 BABYLONI ZSIDÓ...

A legutóbbi palesztinai eseményekkel kapcsolatban akadtak egyesek, akik a fronttól távollevő íróasztaluk mellől már elégedett kézdörzsöléssel leszámították az egész „palesztinai kalandot” és egy nagyképzű mozdulattal elintézték az egész bonyolult és mélységes kérdést, melyet oly heroikus nekifeszüléssel indítottak meg a zsidóság legnagyobbjai, legelső fejei, melyekben nem könnyű frázisok konganak, hanem kétségek, tépelődések, tervek, elgondolások forrongának népük jövője körül. „Amióta a Szentély elpusztult, a jövődőlés a balgák dolga” — mondja a talmudi közmondás. Senki se jövődölhet ma és senkit se ment fel az „ál-prófécia” a zsidó nép építőmunkájának segítése alól. „Zum Nixgeben brauch ich kein Prinzip” — mondotta a rabbi egy elvi kifogásba hurkolózó semmitadónak. De épúgy igaz, hogy „Zum Nixtun brauch ich keine Profetie.” Egy dolog pedig egészen kétségtelen: Ha az a 40.000 babyloni zsidó, aki annakidején a Cyrus-deklaráció után visszatért Palesztinába Ezra és Nechemia idejében (tehát alig több mint a fele az 1935. évi bevándorlóknak) cselekvés helyett okoskodott volna, — nem lehetne ma szép beszédek tartani makkabeusokról, szép hitvitákat rendezni kereszténységgel, szép idézeteket idézni talmudból, midrashból, szép cikkeket írni zsidó sajtóba, szép zsinagógákat építeni és avatni stb. stb. Ha az a 40.000 babyloni zsidó nem megy fel Palesztinába, nincs makkabeus, nincs talmud, nincs zsinagóga és nincs izraelita sajtó — sőt talán nincs kereszténység sem.

A BERLINI PÁLYAUDVARON

1300 kivándorló, sokezer kísérő tolongott a berlini pályaudvaron az elmúlt hetek egyikén. Az 1300 német zsidó Palesztinába indult, köztük sok zsenge ifjú, akik a „Jugend-Alija” keretében kerültek ki tele fiatal reménységgel, sok élemedett ember, akik már kitephetetlennek vélt gyökeret vertek német földön és most mennek „új életet kezdeni” és sokan szülők és hozzátartozók, akik már az új zsidó nemzeti otthonban elhelyezkedett gyermekeikhez utaznak öreg napjaik lerovására. A berlini „Anhalter-Bahnhof” rég nem látott együtt ilyen zsidó sokaságot, mint ezekben a napokban. És nürnbergi törvények és mindennek dacára a Hatikvát énekeltek a német pályaudvaron. A Remény dalát, mely nem alszik el sehohsem. És mondják, hogy mikor a hosszú vonat elindult és a visszamaradtaknak Hatikva-éneke zengett a rideg boltívek alatt, az árja vasuti tiszték és munkások is megilletődötten néztek utána és nem egynek könny gyűlt a szemébe... Emberi sors, vándorlás, bizonytalanság...

EGY ZSIDÓ ÜGYVÉD KÖNYVET ÍRT

Egy zsidó ügyvéd könyvet írt. Jogi meghatározással: Vádat és védelmet tartalmaz. Vádat a zsidóság ellen és védelmet a kereszténység mellett. Minden harcban, melyet az Ecclesia a Synagoga ellen vívott és minden küzdelemben, mely a fajok, osztályok, felfogások, érdekek viaskodását jelent, az ügyvéd úr a zsidóság ellen fordítja a fegyvert és a zsidóság ellenségei felé kínálja lovagias meghajlással a pajzsot. Ha az objektív ítéletnek leghalványabb nyomát látnók a kiállításában, érdemes volna néhány komoly szót váltani vele. Sokszor az antiszemitizmusban is van bizonyos erkölcsi alap, amellyel számolni kell. De a zsidó antiszemitizmus felkínálkozásának motívumai oly alacsonyrendűek mindig, hogy kár a zsidóságon belül foglalkozni vele, amikor az úgyis csak kifelé sandít...

ZSIDÓ HUMOR

KÜLÖNÖS ZSIDÓ ÜNNEP

Klein Mirjam Pecicáról küldte be nekünk egy ottan tartott előadásának szövegét, melyben a következő anekdotát találjuk:

Egy földesúr árendása volt évekig a Mócsi zsidó, az öreg gróf meghalt, a fiatal gróf rájött, hogy az árendás évek óta nem fizet bért. Nosza rögtön ráírvált, hogy azonnal fizessen 100 aranyat. A szegény zsidó, akinek még egy aranya sem volt, elszaladt a rebbehez, aki azt a tanácsot adta, hogy meneküljön éjjel a legközelebbi városba, ahol a gróf hatalma véget ér. Úgy is történt. Reggel kivel találkozik rémülten? A gróffal!

— Na mi az. Mócsi bátyám, de nagy parádében van, tán valami ünnep van?

— Az, az — kapott a szón az öreg —, ünnep méltóságos uram!

— De hát én ismerem a zsidó ünnepeket. Purim már elmúlt, Husvét a jövő hónapban van, hát milyen ünnep ez?

— Ez kérem „Chág Plétozénu” (Szökésünk ünnepe).

— Na ezt feljegyzem — és elővette a noteszt a gróf és beleírta március 10. a Plétozénu-ünnep.

Megy tovább a gróf és látja, hogy a zsidó boltos seper az uccán. Odamegy és megszólítja:

— Na Kóbi bácsi, szépen ünnepel maga, seper az uccán. hát miféle ünnep ez, hogy maga nem tartja? Az én zsidóm meg ünnepel. Várjon csak, felírtam, olyan furcsa a neve... Március 10, a zsidó Plétozénu!

— Ez, Méltóságos Uram, olyan ünnep, hogy ma a Mócsinak van, holnap esetleg nekem!

PALESZTINAI ZSIDÓ HUMOR

Palesztina madarai tiltakozásukat fejezték ki a kormánytól, amiért hogy az angol katonák nem az őket támadó arabokra lőnek, hanem a levegőbe és így ártatlan madarakat találnak el.

*

Egy zsidót is elítéltek, mert szöveget szórt az útra. Indokolás: Szögek szórása az araboknak biztosított monopóliuma.

*

Egy angol szól a másikhoz: „Nincs véletlenül egy jó tankja? Szeretnék weekendre menni Galileába!”

LOHR MÁRIA „Kronfuszt” vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ :
VIII., Baross-utca 85
Telefon : 1-302-37

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

GÖMBÖS GYULA ÉS A ZSIDÓSÁG. Tragikus korai halála általános emberi részvétet keltett tisztelőinél és ellenfeleinél egyaránt. A zsidóság sokáig ellenfelének tartotta, különösen első politikai fellépésének megnyilatkozásai után, de akkor is nyílt kiállítású ellenfélnek, aki nem rejtett szándékokkal, hanem vallott meggyőződéssel harcol, akitől remélni lehet, hogy meggyőződésének a kellő felvilágosítás felé való hajlásából új irány fakadhat. Ez be is következett. Különösen, amikor a teljes felelősség súlya alatt vizsgálta a zsidóság kérdéseit. Már mint honvédelmi miniszter módot adott a zsidó katonáknak, hogy vallásos törvényeik megszegése nélkül teljesíthessék szolgálatukat. Majd mint miniszterelnök az ország színe előtt bevalotta férfiasan: „Ami a zsidókérdést illeti, nyíltan kijelentem, hogy revideáltam régi álláspontomat.” És beszélt a zsidó hősookról, akik „bátran, vitézül küzdöttek a keresztényekkel együtt, arany- és vitézségi érmet nyertek, csapataikat bátran és vitézül vezették”. És amikor a parlament korelnöki méltósága éveinél fogva Sándor Pált illette, ő maga szólította fel az akkor már gyengélkedő zsidó politikust a tisztség vállalására, nehogy az a látszat támadjon, mintha zsidó volta miatt mellőznék. Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt történt a zsidó kongresszus összehívása Stern Samu elnökkel való előzetes tárgyalás alapján, hogy a felekezeti alkotmányt a kornak megfelelően átalakítsák. Mikor legutóbb egyes vidékeken agresszívebben lépett fel az antiszemita mozgalom, Gömbös Gyula azonnal intézkedett telefonon az izgatás elnyomása érdekében.

PODK. RUSZ KORMÁNYZÓJA ÉS ORSZÁGOS ELNÖKE ÚJÉVI ÜZENETE A ZSIDÓSÁGHOZ. Podk. Rusz vezető férfinai. Hrabár kormányzó és Rozsypál országos elnök a zsidó újév alkalmából üzeneteket küldtek Podk. Rusz zsidóságához, melyek általános örömet keltettek.

A kormányzó üzenete így szól:

Tek. Szerény Béla úrnak, a Zsidó Néplap szerkesztőjének Helyben.

„Kérem, tolmácsolja Podk. Rusz zsidó népének jókívánságaimat a zsidó újévre. Figyelemmel kísérem a zsidóság törekvéseit s biztosíthatom róla, hogy azok mindig szimpátiára találnak nálam.

Adja az Ég, hogy a zsidó újév enyhülést hozzon Izrael gyermekeinek küzdelmes életükben s különösen Palesztinában, hogy megvalósulhasson évezredes álmuk és zavartala-

nul felépíthessék ősi földükön a zsidó nemzeti otthont, az egész világ zsidóságának javára és dicsőségére.

Hrabár Konstantin, P. Rusz kormányzója

Hasonló értelmű üdvözetet küldött *Rozsypál Antal*, Podk. Rusz orsz. tart. elnöke.

AZ UJPESTI IZR. HITKÖZSÉG JUBILARIS ÜNNEP-SÉGE. Lélekemelő hangulathoz folyt le az újpesti izr. hitközség templomának ötvenéves jubilaris ünnepsége, mely alkalmából összegyűltek a jubiláns zsinagógában a magyar zsidó közélet összes vezető egyéniségei. Zsoltárszó mellett vitték a hitközség legöregebb tagjai és előjárói a frigyszekrényben levő összes tórákat az új tóra elé, melyet ez alkalomra inatott a hitközség vezetősége és melyet baldachin alatt hoztak a paplakhól a templomba. Mincha ima után dr. Friedman Dénes főrabbi tartott nagyszabású ünnepi beszédet, melyben visszatekintett a hitközség és templomának 50 éves múltjára. Az ünnepség befejezése után az összegyűlt nagyszámú közönség meleg ünneplésben részesítette *Arányi Adolf* elnököt és a hitközség vezetőségét.

MUNKAKÖZVETÍTÉS. *A Pesti Izr. Nőegylet munkaközvetítője* elhelyez mindenrendű női munkaerőt, bentlakót és bejárókat. Jelentkezés minden kedden és pénteken dél előtt 10—12-ig. (VI., Dessewffy-u. 41. I. 7.)

Fiú és leány

*fehérneműek,
ruháik és cipők*

az összes intézetek előírása szerint

nagy választékban

Székely Jenő üzletemben

Petőfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.

Mindent megtalál

nyolc házban levő raktárainkban
használt és új iroda-, lakás-, antik

BUTOR

vétel, eladás, csere, kölcsönzés

Áruházi
rendszer

Csillárok műtárgyak. Perzsa-torontáliszőnyegek. Kombinált szobakülönlegességek

Universal VII., Wesselényi-u. 8
Telefon: 1-378 42. 1-358 69

SIRKÖVEK

Művészi kivitelű, fedőlapos siremlékek

Legszebb kivitelben, legolcsóbb árban

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: **BOROS JÓZSEF**

Budapest, Károly király-út 17. Tel. 1-414-92

JUBADONT

ORTH. KÓSER
FOGKRÉMET

JUBA

ORTH. KÓSER
SÜTŐPORT

Kérje mindenütt! A budapesti orth. hitközség rabbiságának felügyelete alatt készülnek
Gyártja: FELES ISTVÁNNÉ, Budapest, VII. Rottenbiller-u. 8

DR LÖW SÁMUEL HALÁLA. Kilencvenegyéves korában hunyt el dr. Löw Sámuel főorvos, aki hat évtizeden át fejtett ki áldásos orvosi működést és csaknem két évtizedig volt a pesti izr. hitközség kórházi bizottságának elnöke. Temetésén, mely nagy részvét mellett folyt le, dr. Hevesi Simon vezető főrabbi méltatta megrendítő beszédben az elhunyt érdemeit, utána Stern Samu udv. tan., a pesti izr. hitközség elnöke búcsúztatta Löw Sámuel, majd dr. Alapi igazgató-főorvos mondott utolsó istenhozzádót a zsidó kórház nevében, végül dr. Farkas Ignác egészségügyi főtanácsos szavai és Ábrahámson főkántor megkapó gyászéneke után véget ért a megrendítő gyászünnepség.

UJ TEMPLOM BUDÁN. A nagyünnepek előtt avatta fel a budai hitközség Szent Imre városi körzetének új, impozáns templomát a kormány és az összes hatóságok képviselőinek jelenlétében. Cserkészek kürtje felharsant és baldachin alatt hozták a tórákat a Verpelét-úti templomból. Hamburger István és Novák Ede műépítészek jelentik, hogy az építkezést befejezték. Vető Sándor kultúrelőljáró, az építkezési bizottság elnöke átadja a templom kulcsát Schwarcz Samu körzeti elnöknek, aki azt dr. Krieszhaber Adolf elnöknek, az viszont dr. Lamotte Károly alpolgármesternek továbbítja.

A közönség azután betódul a templomba, ahol pompás kép tárul elébe. Szemközt hatalmas márványoltár, oldalt színes üvegablakok, hagyományos formák és modern vonalak szerencsés vegyüléke, áhitatkeltő hangulata. Sirota főkántor és Perlmann körzeti kántor imái után sorra kerül Alpár Ignác vezénylete alatt dr. Kiss Arnold vezető főrabbinak Kelen Hugó által megzenésített alkalmi zsoltára. Majd dr. Kiss Arnold szárnyaló avató beszéde következik. Utána dr. Benesofszky Imre főrabbi, az új templom apja, meggyújtotta az örökmécsest megindító ima kíséretében, majd dr. Vidor Pál rabbi megáldja az új templomot. Utána dr. Krieszhaber Adolf, a budai hitközség elnöke üdvözlí az avató ünnepélyen megjelent vendégeket, méltóságokat, hatóságokat, testületeket és egyesületeket, valamint a különféle felekezetek megjelent képviselőit, a törvényhozás mindkét házának tagjait, a kormány, bírói testület, székesfőváros, a honvédség, államrendőrség stb. kiküldöttjeit. Majd dr. Csobádi Samu, a budai hitközség alelnöke méltatta a nap jelentőségét, mely beteljesedést jelent a kelenföldi hittestvérek számára és a nagymultú budai hitközségnek megújulását. A gyengélkedő Schwarcz Samu lágymá-

nyosi elnök helyett dr. Szilárd Bertalan előljáró köszöni meg a fővárosnak, a budai hitközségnek és elnökének gondoskodását, akiknek a templom létrejöttében szerep jutott. Kramer Adolf körzeti alelnök meggyújtotta a halottak emlékmécsest, megható ima kíséretében. Lamotte alpolgármester a főváros közönsége nevében üdvözlí az áhitat hajlékát. Stern Samu udv. tanácsos, elnök az Országos Iroda nevében a megértés, kölcsönös megbecsülés és a szeretet otthonát köszönti az új templomban. A fényes avató ünnep után a közönség még sokáig gyönyörködött az új templom művészi szépségében, melynek méltatására még visszatérünk.

HETENKÉNTI JÁRATOK
PALESZTINÁBA
ÉS
EGYIPTOMBA
TRIESTBŐL és GENOVÁBÓL
A **GERUSALEMME,**
GALILEA
ÉS **ESPERIA** luxushajókkal

Szigoruan Orthodox-kóser ellátás
Kizárólag tengerrenéző két- és
négyágyas kabinok

Felvilágosítással szolgál:

LLOYD TRIESTINO

budapesti irodái

VII., Thököly-út 2

IV., Váci-utca 4

Művészi
kivitelű

siremlékek

Löwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percnire

A „MŰVÉSZ SZINHÁZ“, Bárdos Arthur új színháza Gellért Lajossal a címszerepben színrehozta a „Velencei kal-már“-t. Az elsőrangú színészegyüttes, a nagyszerű rendezés is kétségen kívül sikert hoztak volna a színháznak, de ami a darabot felejthetetlen élménnyé teszi, az Gellért Lajos játéka. Azzal a jelenetével, melyben mint Shylock a bíróság előtt áll, és mindenki ellene fordul, a magyar színjátszás legnagyobbjai közé emelkedett.

TÓRAAVATÁS. Dr. Epler Henrik főorvos felejthetetlen szülei: Epler Mór és Suszman Eszter emlékére tórárt íratott, melyet a napokban avattak fel a Talmudegylet templomában. A kegyeletes ünnepségen megjelent a felekezeti világ számos előkelősége, élén Stern Samu elnökkel.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz
szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű
kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-uca 4/B
Telefon 1-238-43

HALÁLOZÁS.

Klopper Béla, a Hungária Hirlapnyomda rt. aligazgatója és 41 év óta hűséges munkatársa, rövid szenvedés után elhunyt. Kitűnő szakember volt, mesterségének rajongó művelője. Nagy részvétellel kísérték utolsó útjára.

ÓRIÁSI EREDMÉNY a m. kir. osztálysorsjáték játéktervének revíziója. Emelték és szaporították különösen a középnyereményeket. Nagyon jelentős javítás az is, hogy ezentul nemcsak az 5-ik osztályon, hanem már az első, második, harmadik és negyedik osztályon is több és nagyobb nyereményt lehet nyerni. A nyelési esélyek rendkívül kedvezően és lényegesen emelkedtek, úgyhogy nem kétséges, hogy a kereslet az új osztálysorsjegyek iránt erősen fel fog lendülni. Ajánlatos minél előbb rendelni a főárusítóknál. Hivatalos árak osztályonként az egész országban: egész 28, fél 14, negyed 7, nyolcad 3 és fél pengő. Mindenki nézze át az új játéktervet, melyet készséggel küldenek az összes főárusítók.

FEHÉRNEMŰ VARRÁST, JAVÍTÁST szakszerűen olcsón vállal házaknál Pozmanné, Damjanich-u. 18. f. 7.

ORTH. KÓSER FOGKRÉM! Orth. cikkeket forgalomba hozó kereskedőink figyelmébe ajánljuk Jubadont fogkrémhirdetésünket. Ez a fogkrém, mely a budapesti orth. hitközség rabbiságának felügyelete alatt készül, a ritualításra súlyt helyező közönségünk által minden aggodalom nélkül használható.

Bútor vegyünk Lászlónál

Jókai-utca 6

Legolcsóbb bevásárlási forrás

használt és új műbútor-hálók,
ebédlők, kombinált szobákban,
recamiék, kárpitozott árukban, modern
konyhákban nagy választék.
Félhálók, egyes bútorok
hihetetlen olcsón

FELHÍVÁS A SZÜLÖKHÖZ. Nagyon kérjük az igen tisztelt szülőket, hogy ha gyermekeik valamelyike a szünidőben házitánításra szorul, jelentsék azt be titkárságunknál, ahol elemi, gimnáziumi és kereskedelmi iskolások házitánításban és egyes tárgyak (héber, latin, német stb.) oktatásában jártas állás nélküli tanítók és tanárok csekély díjazás mellett állanak rendelkezésükre javító vizsgálatokra való előkészítés céljából is. Orsz. Izr. Tanítóegyesület, VII., Wesselényi-utca 44. Telefon: 1-440-85.

GÉPÍRÁSIRODA, Erzsébet-körút 38. Leírást, fordítást, sokszorosítást vállal.

ALLÁSNÉLKÜLI TANÍTÓNŐ rendkívül jutányosan végez kézimunkát, szőnyegjavítást. Címe: özv. J. Jenőné, Budapest, VII., Jósika-utca 28. fszt. 2.

ÉRDEMES!

Az új 37. M. Kir. Osztálysorsjátékon
egyetlen sorsjeggyel nyerhető szerencsés esetben

700.000 pengő

A jutalom **400.000** pengő
a főnyeremény **300.000** pengő

Főnyeremények: 100.000 pengő,
azután 70.000 P, 50.000 P, 40.000 P, stb.

Az első 4 osztály főnyereményei
25.000, 35.000, 45.000, 55.000 P

Nagyon jelentős a 21 drb 20.000 P és a
32 drb 10.000 pengős nyeremény

A sorsjegyek fele nyer!

Az I. osztályu sorsjegyek hivatalos ára:
Egész **28**, fél **14**, negyed **7**, nyolcad **3.50 P**

**Fizetni van idő legkésőbb
az október 17-én kezdődő
húzás előtt**

**Rendelni azonban tanácsos
minél előbb!**

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőtaragómosto-
rek sirkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

A
PESTI CHEVRA KADISA
VÁLASZTÁSI BIZOTTSÁGÁTÓL

Budapest, VII., Erzsébet-körút 26, I. 6. — Hivatalos óra 8—2-ig

Hirdetmény

Ezennel közhírré tesszük, hogy a PESTI CHEVRA KADISA alapszabályai 45. §-a rendelkezéséhez képest a folyó évben

képviselőtestületi választások

tartatnak. Ennek folytán az alapszabályok 77. §-ának rendelkezése alapján van szerencsénk tudomására hozni, hogy a **Chevra Kadisa választóképes tagjainak** betűrendes névjegyzéke a **Chevra Kadisa titkári hivatalában (VII, Erzsébet-körút 26. I. em.)** betekinthező.

A névjegyzékre vonatkozó esetleges felszólamlások a választási bizottság előtt

f. évi október hó 11-ig

bezárólag eszközlendők.

A választások határideje külön fog közzététetni.

Kelt Budapesten, a PESTI CHEVRA KADISA Választási Bizottságának 1936. szeptember 27-én tartott üléséből.

A VÁLASZTÁSI BIZOTTSÁG

A legjobb ajándék

Patai József HERZL könyve

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban P 16.—

Díszkötésben „ 20.—

Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

Pro Palesztina kiadás

Pension Stern Abbazia

Modern, szigorúan rituális ház.
Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a
tengerre. Pensió 25 lírától kezdve.
Telefon 684. Kívánatra prospektus

MOST JELENT MEG SZÉKELY BÉLA

AZ ANTISZEMITIZMUS TÖRTÉNETE

A világirodalomban egyetlen, hatalmas össze-
foglalása a zsidóság évezredek üldöztetésének,
s e súlyos sors szociális lélektani okainak. Min-
den öntudatos zsidó könyvtárának büszke-
sége és disze ez a mű. 384 oldal, egész-
vászonkötésben 4.80 pengő. Tabor-kiadás.

Kundmachung

Wirkungsvolle **הזמנות** in deutscher Sprache für
jede erdenkliche Gelegenheit wie zum Beispiel
Barmizvo, Chasene **חיה ויוצא** Gast- und Antritts-
reden verfertige von Fall zu Fall zu mässigem
Preise, unter Diskretion. Honorar von 5 Pengő auf-
wärts, 50 H. Porto rekommandiert im voraus erbeten.
Pschettl werden gegen extra Vergütung angefertigt.

Rabbiner Israel Braun
Budapest, VII., Szövetség-utca 43

Jól és olcsón
öltözködhetik

ha ruháit

Grosz Lipót

c é g n é l k é s z i t t e t i

BUDAPEST

VI, Vilmos császár-ut 17
I, 14. * Telefon: 1-112-18

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett ÉTTERME

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák,
lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

Ebéd menüket pontosan házhoz szállít

POLGÁRI ÁRAK

Ami a szülőknek legjobban érdekl

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat
Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet
Telefon 1-244-55

Lelkifismeretes munka * Prima referenciák

Ilyen még nem volt!

DORSCHOWITZ
paplanüzem

BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53

Műselyem brocat hely-
paplan 190/130 ... P 43.-
Műselyem brocat prima
vattapaplan ... P 24.-
Dunnából helypaplan,
műselyem brocattal át-
alakítom 22 pengőért

Vásároljon OSZTÁLYSORSJEGYET Töröknél!

Nyereményhúzás október 17. és 20-án

TÖRÖK A. és TSA
BANKHÁZ RT.

Budapest, IV., Szervita-tér 3. szám

Egy sorsjeggyel elérhető
legnagyobb nyeremény

700.000
pengő.

I. osztályú sorsjegyek:

Egész sorsjegy P 28.—	Fél sorsjegy: P 14.—	Negyed sorsjegy: P 7.—
--------------------------	-------------------------	---------------------------

Telefon: 1-820-66, 1-809-61

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII. KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 1-435-28

Olesón és jól
vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatárucikkek
nagyáruházában

Király-utca 49 (Szemben a
Nagyvásárcsúccal)

Kendi Antal

lakásberendező
ipar

Semmelweis utca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás Quarz
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy-ut 32. I.

Cégem specialitásai: (házi kezelésre)

„Miracle” szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle” sző-
kitőkenőcs

„Miracle” krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

DR GERŐ LÁSZLÓ:

PALESZTINA

földje, népe, történelme,
városai, gazdasági élete,
kulturája. Színes térképpel.
Ára 1 pengő 50 fillér

Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában